

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ Κ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 147 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1997 • ΣΕΒΑΤ - ΑΔΑΡ 5757

Η σωτηρία των Εβραίων του Βόλου κατά την Κατοχή

Του Μητροπολίτη Δημητριάδος κ.κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Στιγμάτυτο από την εκδήλωση στο Πνευματικό Κέντρο της Μητροπόλεως Δημητριάδος. Διακρίνονται ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. χριστόδουλος και μέλη του Δ.Σ. της Ισραήλτικης Κοινότητος Βόλου.

ΙΣΩΣ ΑΠΟ ΜΕΡΙΚΟΥΣ γνα θεωρήθηκε πως ήταν πολύ τολμηρή η απόφαση της Ιεράς μας Μητροπόλεως σε συνεργασία με την Ένωση Χριστιανών Επιστημόνων να αφιερώσουμε πτηνή εκδήλωση, με την οποία τιμούμε την αντίσταση της Εκκλησίας στα δύσκολα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής, στην προσφορά της Εκκλησίας μας για τη σωτηρία του ιδρυτικού στοιχείου της πόλεως και της περιοχής μας. Δεν διστάσαμε όμως ουδένει στηγμήν να θέσουμε πραγματικά εις κίνησιν το μηχανισμό της ιστορίας μέσα από τη γλαφυρότητα των δύο αποφινών εισηγητών, που ο ένας είναι κατά το θρήσκευμα Ισραήλίτης και ο άλλος Χριστιανός, δίδοντας έτσι και με αυτό ακόμα τον τρόπο το ενδόσιμο της αδελφότητος και της αδερφοσύνης που πρέπει να ενίνει όλους τους ανθρώπους οπουδήποτε της γης και αν ενίσκονται και βεβαίως θα έλεγα κατά προτεραιότητα στην περιοχή μας.

ΚΑΘΕ ΧΡΟΝΟ η πορεία την εκδήλωση, εδώ και δέκα χρόνια περίτου, μας δίδεται η δινατότητα και η ευκαιρία να αναδιθύνουμε στις ιστορικές δέλτους και να φέρουμε στην επικαιρότητα και στην επιφάνεια ορισμένες συγχρονιστικές πραγματικά ιστορίες με πρωταγωνίστρια την Εκκλησία του τόπου μας και τον τόπο επιτεφάλης αυτής, αείμνηστον Μητροπολίτη Ιωακείμ. Ο άνθρωπος αυτός, εστάλθηκε απ' τον Θεό στις δύσκολες εκείνες ώρες

Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος και η Ένωση Χριστιανών Επιστημόνων Βόλου πραγματοποιούν κάθε χρόνο κοινή εκδήλωση για κάποιο σοβαρό κοινωνικό θέμα. Η φετινή τους εκδήλωση ήταν αφιερωμένη στην Εθνική Αντίσταση του ελληνικού λαού και σε μνημόσυνο του Μητροπολίτη Ιωακείμ με θέμα: «Η συμβολή της Εκκλησίας Μητροπόλεως Δημητριάδος στη διάσωση της Ελληνικής Εβραϊκής Κοινότητος του Βόλου στη διάρκεια της Κατοχής». Η εκδήλωση έγινε την Κυριακή 1η Δεκεμβρίου 1996, στο Πνευματικό Κέντρο της Ιεράς Μητροπόλεως Βόλου.

Κατά την εκδήλωση ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δημητριάδος κ.κ. Χριστόδουλος σε ομιλία του ανέφερε τα παρακάτω σημαντικά κι επίκαια:

για να σηκώσει στον ώμο του ένα βαρύτατο σταυρό ευθύνης και βεβαίως ο Θεός τον ευλόγησε ώστε να περιβάλλεται από μία δράκα ανθρώπων συνεργατών του με το ίδιο φρόντιμα και με το ίδιο πνεύμα, οι οποίοι ανέλαβαν να υλοποιήσουν τα οράματα και τους σχεδιασμούς του και οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο πραγματικά προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στον λαό μας.

ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ όχι μόνο κολακευτικό για τους ανθρώπους της Εκκλησίας της εποχής εκείνης, αλλά και για όλους μας είναι διδακτικό το παραδειγμά τους. Το να προκινήσουμε υπέρ των άλλων, αυτό είναι το μοναδικό θα έλεγε κανείς αποδεικτικό για τη γνήσια αγάπη, το είτε αυτό ο ίδιος ο Κύριός μας. Είπεν δηλαδή ότι: «το να θήνη την ψυχήν αυτού υπέρ των φίλων αυτού είναι η αποδειξη της ύψηστης αγάπης», («Μείζονα ταυτης αγάπη ουδείς έχη, ίνα αυτής την ψυχήν αυτούς θύνει υπέρ των φίλων αυτού»). Και εδώ η Εκκλησία μας, η τοπική μας Εκκλησία, η Ιερά Μητρόπολή μας, στα δύσκολα εκείνα χρόνια, όπου η ανάγκη περιέφερε τον δίσκον της επανείσας τότε πανταχού, δεν ερώτησε αλλά ετόλμησε να επεκτείνει την ενεργετική της δραστηριότητα και σ' ένα άλλο κοινάτι του ελληνικού μας πληθυσμού, το οποίον βεβαίως επρέφενε μία διαφορετικήν θρησκείαν, εννοώ τους Ισραηλίτας. Και βεβαίως με την πράξη του αυτήν ο αείμνηστος Μητροπολίτης μας

Συνέχεια στη σελ. 25

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: «Εβραίες γυναίκες μελετούν τις Γραφές», λιθογραφία του D. Wilkie (1841).

Οι Εβραίοι της Καστοριάς

Της κας ΜΑΡΟΥΛΑΣ ΒΕΡΓΟΥ-ΓΚΑΜΠΕΣΗ

Εβραϊκή θεατρική ομάδα, μετά από παράσταση θρησκευτικού περιχομένου, στην είσοδο της

Ελληνοϊσραηλιτικής Σχολής Καστοριάς. (Οι φωτογραφίες, προέρχονται από λεύκωμα για τους Καστοριανούς Εβραίους, που τυπώθηκε στα εβραϊκά, το 1983, στο Ισραήλ).

[Αναδημοσίευση από το βιβλίο του Π. Τσολάκη «Η Εβραϊκή Συνοικία της Καστοριάς»]

Στις 13 Οκτωβρίου 1996 έγιναν τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Θυμάτων του Ολοκαυτώματος στην Καστοριά. Σε ειδική τελετή μνήμης που έγινε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου, η κα Μ. Βέργου - Γκαμπέση, σε μια γεμάτη στοιχεία για τους Εβραίους συμπολίτες της ομιλία, ανέφερε τα παρακάτω.

Προϊστορία

Ανταμώνομε ύστερα από 52 χρόνια ξανά, μ' εσάς τους λιγοστούς συμπολίτες μας, στον ίδιο τόπο όπου γεννήθηκαν οι γονιοί σας, οι παππούδες, τ' αδέλφια, οι φίλοι, κι οι γιλές των παιδικών σας χρόνων κι οι μαρτυρούνται γεννήτορές σας, οι οποίοι διαλέξανε αυτή τη γη, από το 1492. Διωγμένοι από την Ιστανία, πήραν τότε τους δρόμους της προσφυγίας, αναζητώντας στη νότια Ευρώπη και τα Βαλκάνια, τόπους ασφαλείας, τόπους φιλόξενους γι' αυτούς και τις οικογένειές τους.

Από κείνη τη χρονιά, η τουρκοκρατούμενη ήδη από τα 1386 Καστοριά, «η γλυκιά Κεφαλή» των Τούρκων δέχτηκε στην αργαλιά της, τις εβραϊκές οικογένειες, που μέσω Θεσσαλονίκης και Ιωαννίνων, ήλθαν εδώ, ως πρόσφατα, αιχήθηκαν σε αριθμό, κι έζησαν ειρηνικά με τον κόσμο της χριστιανικής κοινότητας της Καστοριάς μέχρι τον Μάρτιο του 1944.

Ήλθαν φορτωμένοι με τους καημούς

και τις πικρίες των διωγμών που από τα χρόνια των Φαραώ δεν έπαψαν να βιώνουν... Ήλθαν φορτωμένοι με τις παραδόσεις, τους χορούς και τα τραγούδια τους. Η θρησκευτική πόλη μας, στάθηκε μια ζεστή φωλιά, για να κτισουνε τα σπίτια, και τα εμπορικά τους, τη συναγωγή όπου μαζεύονταν τα Σάββατα για τις λαμπρές θρησκευτικές τελετές.

Ήδη από παλιότερες εποχές, αναφέρεται μέσα από τις ιστορίες πηγες, η παρονσία Εβραίων εγκατεστημένων μόνιμα στην περιοχή της Μακεδονίας - πρόκειται για τους Ρωμανιώτες Εβραίους, και για κείνους που βρέθηκαν εδώ, από τα χρονια του Βιζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού, ιδως και τα χρονια του Μεγαλέξανδρου.

Ένας σπουδαίος ραβίνος, ο Michel Molho, περιέχει τις διακολές εποχές που περάσανε Χριστιανοί κι Εβραίοι, τον 17ο και τον 18ο αιώνα, στη μικρή μας πόλη, όταν επιδημίες πανοικιλας αποδεκάτιζαν τους κατοίκους της κι όταν τυρκαγιές έξαραν ζαν σινοικίες, σπιτιά, και πόλυτιμα κειμήλια.

Οι Εβραίοι της Καστοριάς

Ζωή των Εβραίων στην Καστοριά

Οι συμπολίτες Εβραίοι εγκαταστάθηκαν από τα πρώτα τους χρόνια στη συνοικία **Τσάφσι**, τηρώντας κατά γράμμα τη γραπτή και την προφορική παφάδοση, συναθροίζομενοι στις γιορτές και τις θρησκευτικές τελετές, στους ιερούς γι' αυτούς χώρους.

Αγαπούσαν το γαλάζιο χρώμα, και μ' αυτό έβαφαν τους εσωτερικούς τούχους των σπιτιών τους, - ήταν το χρώμα τ' ουρανού, κι έπαιρναν ελπίδα και κουράγιο απ' αυτό.

Απλά τα σπιτικά τους, και από κανένα δεν έλειπε η ξύλινη επιγλαφή που με μεγάλα γράμματα έγραφε, **Μίξράχ**, έτοι, για να τους προσανατολίζει την ώρα της προσευχής κατά την Ιερουσαλήμ.

Οι άνδρες έλειπαν συχνά για μέρες πηγαίνοντας από παζάρι, σε παζάρι, κι από πανηγύρι σε πανηγύρι... στη Χρούπιστα, το Μαύροβι, την Όχριδα, την Κορυτού, τη Ζιντζόβα και άλλον, πουλώντας τις πραμάτειες στους κατοίκους της κάθε περιοχής, και κάθε Παρασκευή, έπιαναν τα πεζούλια κάτω στην πλατεία του Ντόλτσού, όπου γινόταν το μεγάλο παζάρι της εβδομάδας, αραδιάζοντας τα φυλικά, τις χάντρες, τα σειρήνια, τα πολύχρωμα τόπια από μεταξωτά, και μάλλινα υφάσματα. Από στόμα σε στόμα περνούσε η φήμη των επιδέξιων στην τέχνη της πλεκτικής, γυναικών της Εβραϊκής συνοικίας, που 'φτιαχναν τις ξακουστές δαντέλες και τα χρυσά σειρήνια, που αγόραζαν οι μανάδες για τις προίκες των κοριτσιών τους. Η λαϊκή μούσα μέσα από το στίχο, μπόρεσε να βαστήξει για πάντα τις γυναικες αυτές...

«Η Σιόλτση, και η Γιούδαινα, κι η τσιούπιω του Ισκάκη, πλέκουν γαϊτάνια όμορφα με κεντητά χρυσάφια, που στον Τσαρσιού τα μαγαζιά στολίζουντε τα ράφια. Και τικ και τακ ακούγονται, κι όλα τα κοπανέλια, και το γαϊτάνι πλέκεται με τέχνη, στην εντέλεια».

Τα Σάββατα, στο Τσαρσί τα περισσότερο εμπορικά ήταν κλειστά. Οι γεροντότεροι κάθονταν έξω από το εμπορικό τους, απολαμβάνοντας το πασατέμπο και τα τραγανά καΐσσοκόκκαλα που τους έφερναν τα μικρά παιδιά της Καστοριάς, ίσα ίσα για να τ' ανταλλάξουν με τις λαμπερές πολύχρωμες χάντρες των Εβραϊκών μικρομάγαζων.

Πράσινες απ' τη Σιμπχάχιανάς από το Σαλαμίτορε κιουσελίδικες από τη Μπόινα.

Από τις σημαντικότερες οικογένειακές χαρές τους, ήταν η γέννηση. Λιγότερος ενθουσιασμός για τα νεογέννητα κορίτσια, όπως και στις χριστιανικές οικογένειες άλλωστε. Χαρές και πανηγύρια με τον εργονό του αγοριού...

Οι συγγενείς της υποψήφιας μητέρας προσπαθούσαν με διάφορους τρόπους να μαντέψουν, τι θα φέρει στον κόσμο. Επαιρούνταν το στομάχι (τη φούσκα) από το φάρο και το βάζαν σε μαγειρικό σκεύος, πάνω σε δυνατή φωτιά κι ανάλογα με το θόρυβο που έκαμπνε, έβγαζαν τα συμπεράσματά τους - αν έκανε κρότο κι έσκαζε, το μωρό θα ήταν αρσενικό.

Έτσι περνούσαν οι μέρες, οι μήνες, τα χρόνια, μένοντας στην συνοικία Τσαρσί, τηρώντας τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, δουλεύοντας αρμονικά, και συνεταιριζόμενοι συχνά με Χριστιανούς φθάνοντας στις μαρκινές νεφοσκεπείς πολιτείες - Βιέννη - Βουκουρέστι - Τεργέστη - και τις πολιτείες της Ανατολής, την Κωνσταντινούπολη και τη Συληβρία... Η ειρηνική συμβίωση έφερε συνεργασία... Έτσι από κοινού ιδρύουσε εμπορικά πρακτορεία, Χριστιανοί κι Εβραίοι, στη Δρέσδη, τη Μόσχα, τη Βιέννη, τη Λευπία κι όπως έγραφε ο Michel Molho, «ήταν συνηθισμένο να βλέπει κανείς Εβραίονς και Χριστιανόν να συνεταιρίζονται και να διατηρούν μια συνεργασία που διαπνέονταν από ομόνοια και φιλική διάθεση».

Τόπος συγκέντρωσης όλων των Εβραίων Καστοριανών, η **Συναγωγή** και λίγα βήματα πιο δίπλα ήταν η **Εβραϊκή Σχολή** όπου διδάσκονταν οι μαθητές και οι μαθήτισσες στοιχεία από την ιστορία τους και τα ιερά βιβλία, μαθαίνοντας παράλληλα και ελληνικά. Ένας τοίχος χωρίζει τη συναγωγή με τα **Εβραϊκά γυναικεία λοντρά**, όπου Χριστιανές κι Εβραίες τα επισκέπτονταν μια φορά το μήνα.

Ένα ασυνήθιστο γεγονός συνέβη στα τέλη του 19ου αιώνα, τάραξε την ήρεμη ζωή της Χριστιανικής και της Εβραϊκής κοινότητας στη γλυκιά Κεσσούρη. Αιτία, ο έρωτας, που βάζει στην άκρη τις διαφορές, κι όλα όσα η λογική επιβάλλει και στέκεται απάνω από φυλετικά γνωρίσματα, θρησκευτικά δόγματα, στεγνούς νόμους.

Ένα Καστοριανό παλικάρι, της οικογένειας Ντότση αγάπησε μια όμορφη

Εβραιοπούλα, της οικογένειας Μάγγου, που είχε ήδη δυο παιδιά από τον πρώτο της γάμο.

Κι οι δύο αποφάσισαν να ενωθούν ενώπιον θεού και ανθρώπων, αντιμετωπίζοντας θαρραλέα την στενόκαρδη κοινωνία της Καστοριάς. Τον Ντότοη, τον πήγαν στο ανώτερο δικαστήριο της περιοχής, στα Μπιτώλια, όπου τον δικάσανε οι τουρκικές αρχές. Πάρα ταύτα, ο γάμος έγινε, η Εβραιοπούλα βαφτίστηκε Χριστιανή κι αυτή και τα παιδιά της, που πήγανε τα ονόματα Θεοδότα και Ναούμ. Οι Καστοριανοί πήρανε την ιστορία τους, τη κάμιανε τραγούδι.

Και το τραγούδι της Εβραιοπούλας τραγουδιέται ως σήμερα στις γιορτές και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις του τόπου μας.

Ενχωριστώ την και Κατερίνα Χατζηφραντζή, το γένος Παναγιώτη Μαυροβίνη, που 'ναι δισέγγονη της Εβραιοπούλας του τραγουδιού - για τα στοιχεία που μας προσέφερε όταν βρεθήκαμε απρόοπτα μαζί της (με την και Μπέρρη Ναζμία, τον Μάιο του 1996 στην Καστοριά).

Ο πατέρας της ο κος Παναγιώτης Μαυροβίνης, που γεννήθηκε στα 1914 στην Καστοριά, τους διηγούνταν συχνά το περιστατικό αυτό. Πήγαινε στην παιδική του ηλικία ταχτικά στη συναγωγή, και κάθε χρόνο του 'ραβαν με έξοδα της εβραϊκής κοινότητας μια γιορτινή φορεσιά, κι άλλη μια για τα γκαράσια (τις Εβραϊκές γιορτές μεταφίεσης, που γιορτάζονταν κάθε Μάρτιο).

(Το τραγούδι της Εβραιοπούλας, εμμήνευσε στην διάρκεια της εκδήλωσης η μαθήτρια του πολυκλαδικού λυκείου, Έλλη Κων. Βέργου, η οποία είναι και μέλος της εφηβικής χορωδίας του μουσικοφιλολογικού συλλόγου «Η Αρμονία»).

H Εβραιοπούλα

Ένα Σάββατο βράδυ ντα βάι βάι
μια Κυριακή πρωΐ
βγήκα να σεργιανίσω
στο Εβραϊκό το Τσαροί.
Βρίσκω μια Εβραιοπούλα-Εβραιοπούλα
στην πόρτα λοιξονταν
με ασημένιο τάσι ντα βάι βάι
έριχνε το νερό,
με φιλιτσένιο χτένι χτένιζε τα μαλλιά...
Της λέγω, καλημέρα Εβραιοπούλα,
γίνεσαι Χριστιανή;
να λοιξεσαι Σάββατο, ν' αλλάζεις Κυριακή;
και να μεταλαβαίνεις κάθε Χριστού λαμπτοή;

Ακόμη ένα Καστοριανό τραγούδι
- (η μελωδία του δεν διασώθηκε)
μιας μιλά για τον έφωτα ανάμεσα
σε Χριστιανό και Εβραιοπούλα.

Χριστόδοντος αγάπησε μια κόρη Εβραιοπούλα,
τον αγαπάει, την αγαπάει και θέλει να την πάρει.
Χριστόδοντε κι αν μ' αγαπάς και θέλεις να με πάρεις,
για σήκω κι έλα μια βραδινά - ένα Σάββατο βράδυ...
πάχοντιν οι Εβραίοι τη γιορτή, πάνων στο Σιναϊγύ...
Χριστόδοντος αλάθεψε και πήγε Πέμπτη βράδυ...
(Πέμπτη βράδυ ήταν όλοι στα σπίτια τους).
Βγήκαν οι Οβραίοι τον έπιασαν, πάνων να τον κρεμάσουν.
χίλιοι πήγαν στην ομιτροστά και διν χιλιάδες πίσω...
Χριστόδοντος ανάμεσα σα μήλο μαραμένο...
Κι από την πόρτα της περνά ψιλή φωνήτσα βάνει...
Δε βγάνεις σκύλα να με δεις, που παν να με κρεμάσουν...
Σίρε, σίρε, Χριστόδοντε, σίρε και μη φοβάσου...
Χίλια φλοινιά όω στο λαμπό και χίλια στο κεφάλι,
αν δεν σε φτάνουν όλα αντά, πονλώ και τα βραζιόλια,
κι όλα τα δαχτυλίδια μου, και τα μαργαριτάρια!...
Το φερετζέ της έβαλε και στο Κατή πήγαινε.
— Καλή σου μέρα μπέη μου
— Καλώς την την Εβραία.
— Εσύ 'σαι μπέης και κριτής, κραίνεις όλο το κόσμο.
Κρίνε και μένα την Οβρά, την άνομη Εβραία.
Βγάνει φλοινιά του τα μετρά, φλοινιά τον αφαδιάζει.
(Κι ο κατής της αποκρίνεται)
— Πήγαινε κόρη σπίτι σου, κι εγώ θα σου τον στείλω...

Οι μέρες, οι μήνες, τα χρόνια,
περνούσαν άλλοτε με χαρές άλλοτε
με τις λύπες και τις πίκρες της ξενιτιάς, και τις ταραχές των χρόνων
εκείνων. Από τα τέλη του 19ου
αιώνα τα παλικάρια της πόλης
αρχίσανε να φεύγουν και για την
Αμερική, ακολουθώντας το δρόμο
χιλιάδων ονειροπόλων μεταναστών, που άφηναν τον τόπο τους,
για να κερδίσουν μια καλύτερη
ζωή...

Συναντηση μελών της Εβραϊκής Κοινότητας Καστοριάς στην πρώτη σειρά διαχρίνεται στο κέντρο η Μπέρδη Κασουτο-Ναυμία και προς τα αριστερά ο τέλευτας πρόεδρος της Κοινότητας Καλέβ Ελιάου.

Πολλοί κι οι Εβραίοι Καστοριανοί που βρέθηκαν για τους ίδιους λόγους στην άλλη άκρη του Ατλαντικού. Το 1912 η Καστοριά απελευθερώθηκε ύστερα από 527 χρόνια τουφικής κυριαρχίας (11 Νοεμβρίου 1912, μέρα απελευθερωσης). Η Μουσουλμανική κοινότητα άδειασε τα κονάκια της, οι πιο πολλοί φύγανε για την Κορυτσά. Λίγα χρόνια μετά, κυκλοφορούσε η τοπική εφημερίδα «Καστοριά».

Από την εφημερίδα αυτή, εκδότης της οποίας υπήρξε ο φιλοπούδος συμπολίτης μας κος Θωμάς Βαλαλάς, σας μεταφέρω νέα από την κοινωνική ζωή της πόλης.

«Είδομεν το μετάλλιον που εδώρησαν οι εν Νέα Υόρκη συμπολίται Ισραηλίται, εις τον Μητροπολίτην μας Σεβασμιώτατον Ιωακείμ Λεπτίδην.

Είναι χρονή πλάξ κομψή με αφιερωτικά επιγραφάς». (εφημερίδα του 1928).

Σε φύλλα της ίδιας εφημερίδας αναφέρονται, μαζί με τα ονόματα Χριστιανών δωρητών και ονόματα Εβραίων συμπολιτών, που προσέφεραν σημαντικά χρηματικά ποσά για την ανέγερση του αδριάντα, του ποιητή μας Αθανασίου Χριστόπουλου.

Εφημερίδα Καστοριά, αφιθμός φύλλου 146, ημερομηνία 6-12-25:

Ονόματα δωρητών: Μποχώδη Πιτσιφίλο, Ιακώβ Κοέν, Σαμιούηλ Ρούσο.

Εφημερίδα Καστοριά, αφιθμός φύλλου 138, ημερομηνία 11-10-25:

Ονόματα δωρητών: Σολομών Ελιάου, Βενιαμίν Κονφίνο, Χατζή Μεβρούάχ, Σουμαλιά και Αβραάμ Ελιάου.

Σε εφημερίδα του 1928 εικονίζεται σε φωτογραφία ο Σαμιούηλ (Κεμάλ) Μάγιο, από τους επιτυχημένους επιχειρηματίες - αντιπρόσωπος βιομηχανίας ετοίμων μεταξιών φροεμάτων και εργοχείρων.

Σε εφημερίδα του 1929, αναφέρονται τα ονόματα τριών Εβραίων συμπολιτών, που αναδείχθηκαν δημοτικοί σύμβουλοι στις δημοτικές εκλογές.

Εφημερίδα Καστοριά 11-8-29

Οι κύριοι Σαμιούηλ Ελιάου, Αβραάμ Μάγιο, Ιακώβ Ελιάου εξελέγησαν μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου.

Και σ' ένα παλιό ημερολόγιο που πέρασε στα χέρια της συμπολίτισσάς μας κυρίας Νίτσας Πασιώνα - (το ημερολόγιο ήταν της μητέρας της κυρίας Άννας Πασιώνα) - καταγράφονται τα δώρα που έλαβε, στην γέννηση του πρώτου της παιδιού, από την κυρία του Αβραάμη, και την κυρία Σαλαμοτοη.

Στα τέλη της δεκαετίας του '20 η Καστοριά απέκτησε ηλεκτρικό ρεύμα και στις αρχές του '30 σχεδιάστηκαν οι παραλίμνιοι δρόμοι.

Δεκαετία του '30

Ο μορφα χρόνια για νέους και νέες που μεγάλωναν μεσ' στη κλειστή κοινωνία της Καστοριάς, παρά τα πολλά «μη» και τα «δεν πρέπει» κι από τις δυο πλευρές, και κείνα αγόρια και κορίτσια ανθίζανε μέρα με τη ήμερα, περιμένοντας τα όνειρά τους να γίνουν κάποια μέρα πραγματικότητα... ανεβοκατεβαίνοντας στο μώλο, βολτάροντας στον Άη-Θανάση, κατηφορίζοντας στο Ντουλτόπο τη μέρα της Πατορίτσας, ανταμώνοντας στα σπίτια όπου γιορτάζανε φιλενάδες και συμμαθητές.

Προπολεμικά ο δρόμος της σημερινής οδού Μητροπόλεως, που έγινε ως το Τσαροί με τα Εβραϊκά καταστήματα, ήταν ο κεντρικότερος δρόμος της πόλης.

Παλιότερα ήταν πιο ύπτενος και στρωμένος με πέτρα. Μόνον κάρα και γαϊδουράκια περνούσαν έως ότου άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα αυτοκίνητα. Σιγά σιγά πήρε ν' αλλάζει κι να φαρδαίνει. Στο δρόμο αυτό βρίσκονταν και καταστήματα Χρυστιανών. Το μπακάλικο του Αλέξη του Καΐτερη, και το ζαχαροπλαστείο του Γιάκου του Εβραίου.

Πιο πέρα το μπακάλικο του Μουσιάτα, το συμπολιογιαφείο του Τζήμα, και το φαρείο του Εβραίου Μάγγου, στη συνέχεια ο Ραχαμής περιμένει όσους έψαχναν για φανάρια, λαδικά, τενεκέδες, φυσούνες, ντουψιανίτσες.

Στο Τσαροί ήταν και το ζαχαροπλαστείο του Τάνε, το τενεκετζίδικο του Μποχώδη και έπειτα ήταν μια μικρή γέφυρα που οδηγούσε στο Συναγάγη. Στο Τσαροί ήταν το σπίτι του Μιραλά και το μανάβικο του Μουσούλα. Στη ταβέρνα του μικρασιάτη Ανθιμού Σινόποντον συγχεντρώνονταν Χριστιανοί και Εβραίοι να δοκιμάσουν τους εκλεκτούς μεζέδες τουν.

Με οδηγό το δημιουργείμα της αξέχαστης συμπολίτισσας μας Τασίτσας Βαλαλά-Σεκουλίδη, γνωρίσαμε την προπολεμική Καστοριά και τα καταστήματα των Εβραίων συμπολιτών που βρίσκονταν στην επάνω και την κάτω αγορά.

Καταστήματα (Πάνω Αγορά): Ιακώβ Ελιάου-Ραπτομηχανές, Βενιαμίν Κονφίνο - Υφάσματα, Κοέν και Ζαχαρίας - Νεωτερισμοί, Μωύσ Χαζάν - Ραπτομηχανές, Ισαάκ

Ρούσο - Υφάσματα, Σαμουνήλ Ελιάσου-Μπάντσι - Υφάσματα, Σεμάγια και Αβραάμ Ελιάσου - Υφάσματα, Σολομών Ελιάσου-Οροσδί - Νεωτερισμοί, Μποζώδ Σούσα - Παντοπωλείο, Έλι Πιτσιρίλο - Υαλοπωλείο, Ιακώβ Κοέν - Υαλοπωλείο, αδελφοί Τσαπάρτση - Παντοπωλείο, Μπορδοχάλ Ρούσο - Υφάσματα, Ιακώβ Ελιάσου Σαραμπέλα - Κρεοπωλείο, Ισαάκ Ασαέλ - Παντοπωλείο, Χαήρ και Μωύς Ελιάσου-Τσαπάρτση -Παντοπωλείο, Αυπτά Χαζάν - Λαζανοπωλείο, Ιακώβ Ρούσο - Ζαχαροπλαστείο, Λεών Μισραχή - Ζαχαροπλαστείο, Ιακώβ Μπαλωμένος - Μανάβικο, Καλέβ Ελιάσου - Αλευρόμυλοι, Ισαάκ Μόσχου - Κρεοπωλείο, Ισαάκ Μόσχου - Γυρολόγος.

Καταστήματα (Κάτω Αγορά)

Σολομών Ελιάσου - Αργυραμπιθός, Ιακώβ Ελιάσου-Καραμούτσο - Νεωτερισμοί, Ισαάκ Ελιάσου - Νεωτερισμοί.

Μέχρι τον Οκτώβριο του 1940 η ζωή συνεχίστηκε με το συνηθισμένο ρυθμό, τα νέα της εβδομάδας (πολιτικά-οικονομικά-χοινινωνικά), τυπώνονταν στην εφημερίδα «Η Καστοριά». Η ξωντανή όμως εφημερίδα της πόλης ήταν ο **Μπιγιαμής**. Λεβεντόκορμος και επιβλητικός στεκόταν σε κάθε μαζαλά, στην Αη-Δήτρα, τον Αη-Θανάσι - στον Ντουλτσό, φρονώντας τα Εβραϊκά παραδοσιακά ενδύματα. Οι γειτόνισσες έβγαιναν στα παράθυρα ν' ακούσουν τα νέα του εικοσιτετράδου, κι όσες δεν τα πρόφταιναν, τον παίρνανε στο πεζούλι τους, τον κερνούσαν καψέ και κείνος επαναλάμβανε με προθυμία τα νέα από την αρχή με τη καθαρή φωνή του...

«Ακούσατε πουλίτι «... τ' απόγοιμα στου παζάρου, να βγήπι ν' ακοίνητι, ... τι θα γένει...».

Τα παιδιά που τον ακολούθωσαν, παίρνανε τα λόγια του και τάκαμναν δικά τους!...

Κατάλευκα ήταν τα μαλλιά του, κι ένα μικρό καπέλο φορούσε στο κεφάλι, ο Μπιγιαμής μας και τη χρυσή κρεμαστή αλυσίδα στο στήθος...

Ήταν οι τελευταίες ανέμελες ώρες που ζησαν μαζί, Χριστιανοί κι Εβραίοι ως τις 28-10-1940. Οι φιλικές σχέσεις, τα απρεμιντή των φιλενάδων με τα παραδοσιακά γλυκισμάτα, - τον «κοπέτα» που τα ζύμωναν οι Καστοριανές Εβραίες με ζάχαρη, και τους σάλιαρους που τοιμαζαν οι Χριστιανές με μπόλικο κανελογαρύφαλο και καρύδι, ξεχάστηκαν εντελώς μέσα στις ώρες του μίσους, που κυκλώσανε τον κόσμο, σφίγγοντας τον από παντού...

1940-1949: Μια δεκαετία χαμένη

Οι ώρες, οι μέρες, τα μαύρα χρόνια που ακολούθησαν, γεμίσανε με θλίψη και πόνο αβάσταχτο, εξείνους που ζασαν άντρες, παιδιά, παλικάρια, στα χιονισμένα βουνά της Αλβανίας, στα μπλόκα που στήνονταν εδώ, κι εκεί. Οι Καστοριανοί Εβραίοι ξεριζώθηκαν από τον αγαπημένο τόπο στις 24 Μαρτίου 1944. 1000 ψυχές... μπήκανε στα τρένα με προορισμό το Άουσβιτς, το Μπιρκενάου, το Νταχάου, τα κρεματόρια... Η πόλη φτωχότερη... Οι, τι περίσσεψε από ζωή και νιάτα, τάισε στη συνέχεια τον εμφύλιο σπαραγμό μας...

Υστερά το μεγάλο κακό, κόπασε...

Ο κόσμος ξανά... πληγωμένος, ξανασηκώθηκε ορθίος, να κτίσει τις ομηριένες φωλιές, να ονειρευτεί, να χορέψει, να τραγουδήσει...

Κόδιμος έφυγε για την Αμερική, τη Γερμανία. Σπίτια γκρεμιστήκανε Χριστιανικά-Εβραϊκά, τη θέση τους την πήραν άλλα, τελείως διαφορετικά, χωρίς τσιουκάλιδια, ξύλινες εσωτερικές σκάλες, καθημερινά δωμάτια με ζεστές φλοκάτες, σπίτια χωρίς καταπατές και κατουγόπλα...

Κόδιμος έφυγε και κόδιμος ήλθε, να ζήσει, να βγάλει ένα μεφοράματο, να προκόψει...

Μέσ' στα 52 χρόνια που μεσολάβησαν, ξεχαστήκαν πολλά από την περιόδο εκείνη...

Τ' ανέμελα παιδιά της προτολεμαϊκής Καστοριάς, τα ντροπαλά αγόρια, τα γελαστά κορίτσια μας, που ζαγκαν στα λευκώματα δομαντικά στιγάσια, μεγαλώσανε κατά 52 χρόνια, κι είναι απόψε εδώ, υπέροχα από πολύ καιρό, μαζί με τα παλικάρια, μαζί με τις κοπέλες του Άουσβιτς, του Μπέλσεν, του Μαουτχάουζεν που ζαν χτενάκι στα μαλλιά τους... Απόψε βρίσκονται εδώ, στην πόλη όπου γεννηθήκαν αγόρια και κορίτσια της γενιάς εκείνης προ του πολέμου...

Μια νέα γενιά Καστοριανών παρενοίσκονται «στα ερχόματα των ξενιτεμένων παιδιών», που ήλθαν να αναστήσουν τον παππού και τη γιαγιά, τον πατέρα, τη μητέρα, τ' αδέλφια, τους φίλους και τα ξαδέλφια, όλο τον παλαιό παιδικό τους κόσμο...

Αυτό τον κόσμο, με την απέραντη αγάπη, την καλωσύνη, την ανστηρότητα, τις παλιές αξίες, ήλθαν να μας γνωρίσουν...

Αγαπημένοι μας συμπολίτες **Καλώς Ορίσατε!**

Οι Εβραίοι της Καστοριάς

Οι Εβραίοι της Κωνσταντινούπολης

Του κ. ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΥ ΟΡ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗ

Η πρώτη εγκατάσταση Εβραίων στην Κωνσταντινούπολη

Mια απ' τις συνιστώσες, που σχημάτιζαν ανέκαθεν το πολιτιστικό μωσαϊκό της Πόλης και ταυτόχρονα ένα κοινότιτο της ιστορίας της, είναι οι Εβραίοι.

Η φύσα και η παρουσία των Εβραίων στην Πόλη κρατάει απ' τα χρόνια του Βυζαντίου. Αργότερα, κατά την υπό διωγμόν ἔξοδο τους από την Ισπανία και την Πορτογαλία στα 1492, βρήκαν φιλόξενο έδαφος στο χώρο της τότε Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Θέλοντας

να εκμεταλλευτεί τη δυναμική τους και να ενισχύσει με μια σφριγήλη φυλή και με νέο αίμα το αχανές κράτος του, ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ ο Β', πολύ έξυπνα ποιών, επέτρεψε και ενθάρρυνε την εγκατάστασή τους αυτή. Επειτα από λίγο, ήρθαν ως φυγάδες και εγκαταστάθηκαν μαζικά, κυρίως στη Θεσσαλονίκη και στην Κωνσταντινούπολη. Έτυχαν μάλιστα προνομίων και δεν χαρακτηρίστηκαν φαγιάδες, όπως οι χριστιανικές εθνότητες της Αυτοκρατορίας, αλλά φιλοξενούμενοι (*misafir*). Ζεινώντας από την αρχική τους αυτή εγκατάσταση, οι Εβραίοι στη συνέχεια εξαπλώθηκαν και σε άλλες πόλεις του τότε Οθωμανικού κράτους και δημιούργησαν κοινότητες τόσο στην Ευρώπη

Μπαλατάς: Εβραϊκό Νοσοκομείο

Γεραν: Εβραϊκό Δικηγορικό Γραφείο

(Αδριανούπολη, Βέροια, Διδυμότειχο, Καστοριά, Καβάλα, Κομοτηνή, Ξάνθη, Μοναστήρι ή.ά.) όσο και στη Μιζόρα Ασία (Σμύρνη, Προύσσα ή.ά.).

Αναζητώντας την προέλευση των Εβραίων της Κωνσταντινούπολης, θα διακρίνουμε ανάμεσά τους διάφορες ομάδες. Οι κυριότερες απ' αυτές ήταν: **η Ρωμανιώτικη**, δηλαδή η κοινότητα των ελληνόφωνων Εβραίων, με ρίζες βυζαντινές, που ήταν και η παλαιότερη. **Η Σεφαραδιτική**, των ιστανοφώνων και εξ Ιβηρίας προερχομένων Εβραίων, που ήταν η μεγαλύτερη αριθμητικά. Η κοινότητα των **Ασκενάζιν**, των προερχομένων από τις γερμανικές χώρες. **Η Ιταλική**, με ρίζες στα χρόνια του Βυζαντίου και στη γενοβέζικη παροικία του Γαλατά. Και ακόμη, **οι αιρετικές κοινότητες των Καραϊτών και των Ντονμέδων**.

Οι Εβραίοι ήταν θρησκευτική ομάδα και μειονότητα, χωρίς εθνικό πρόσανατολισμό, τουλάχιστον ως τις αρχές του αιώνα μας. Άλλα και μεταγενέστερα, η όποια εθνική συνείδηση κινείτο στα πλαίσια του αυτοπροσδιορισμού τους ως ομάδας, και ποτέ δεν αμφισβήτησε την ακεραιότητα και την κυριαρχία του τουρκικού κράτους. Η γερμανοεβραϊκή προέλευσης σιωνιστική κίνηση και η πρόθεση ίδρυσης εβραϊκού κράτους στην Παλαιστίνη, που στις αρχές του αιώνα μας αποτελούσε έδαφος της Θωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν φαίνεται να είχε ιδιαίτερη απήχηση στους Εβραίους της Πόλης. Εντούτοις, η «νομιμόφρων» αυτή στάση τους, δεν τους βοήθησε να αποφύγουν διώξεις και δεινά. Χωρίς να μπορούν, βέβαια, να συγκριθούν αυτές ούτε στο ελάχιστο με τις αντίστοιχες διώξεις των Ελλήνων ή των Αρμενίων - και των Κούρδων σήμερα - είναι όμως ιστορικώς δεδομένες και διακριτές. Καίτοι γλίτωσαν οι Εβραίοι της Τουρκίας τους ναζιστικούς διωγμούς, δε μπόρεσαν να γλιτώσουν την επιτραπέντη των είκοσι ηλικιών στα 1941, και λίγο

αργότερα τον εξοντωτικό φόρο περιουσίας, το Βαρλίζι (Varlik vergisi). Τους περαιτέρω διωγμούς τους απέφυγαν, όχι λόγω της τουρκικής φιλευνόπλαγνίας, αλλά λόγω της πολιτικής της ουδετερότητας που εφάρμοσε η Τουρκία στα χρόνια εκείνα και που όταν, στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, διέβλεψε πως η πλάστιργα γέρνει εις βάρος της Γερμανίας, ανέζησε πρόμνα...

Αν και η Πόλη δεν απέκτησε ποτέ το χαρακτήρα εβραϊκής πόλης, όπως η Θεσσαλονίκη, παρά ταύτα η παρουσία των Εβραίων σ' αυτήν ήταν πάντοτε αισθητή. Γύρω στα 1920, οι Εβραίοι της Πόλης έφταναν τις σαράντα χιλιάδες. Με όρλο σημαντικό στον τομέα του εμπορίου, ήταν ένας δυναμικός παράγοντας της οικονομικής ζωής της Τουρκίας.

Προς αποφυγή ιστορικής παρεξήγησης, χρειάζεται να επισημανθεί πως σημαντικό τμήμα της Εβραϊκής κοινότητας της Πόλης αποτελείτο από ανθούποντς φτωχούς, εργατικούς, με χαμηλό εισόδημα και βιοτικό επίπεδο, που ζούσαν σε συνθήκες κοινωνικής υποβάθμισης. Η ύπαρξη ιδιαίτερως ευπόδων Εβραίων, που πολλοί απ' αυτούς κυριάρχησαν στην οικονομική ζωή της Τουρκίας, είναι η μία όψη, που όμως δεν πρέπει να μας παρασύρει σε βιαστικά συμπλέγματα. Η άλλη όψη, είναι η μάζα των προλετάριων, χαρακτηριστικό γνώρισμα σε όλες τις μεγάλες εβραϊκές κοινότητες της Ανατολής. Άλλωστε, από Εβραίο της Θεσσαλονίκης, τον Αβραάμ Μπεναρόγια, γεννήθηκε το σοσιαλιστικό κίνημα της Ελλάδας.

Ολόκληρες συνοικίες της Κωνσταντινούπολης ήταν γνωστές ως εβραιομαχαλάδες (Yahudi Mahallesi). Χωρίς, φυσικά, να κατοικούνται αποκλειστικά από Εβραίους και χωρίς ασφαλώς να μετατραπούν ποτέ σε γκέτο, μπορούμε να πούμε πως η ευρύτερη περιοχή του Μπαλατά κυρίως, και εν μέρει το Χάσκιοϊ, ο Γαλατάς

Γαλατάς: Συναγωγή Λαζανάζη

καθώς και το Κουσκούντζούκι στα παλιότερα χρόνια, ήταν εβραιογειτονές. Μεγάλες ρωμαϊκές και αριμένικες εκκλησίες μπορεί να υπήρχαν εκεί - και υπάρχουν ακόμη - και αυτίστοιχες αξιόλογες κοινότητες επίσης, όμως στις συνοικίες αυτές, το εβραϊκό στοιχείο ήταν κυρίαρχο.

Στο Μπαλατά, ειδικότερα, την καρδιά του εβραϊσμού της Πόλης για πολλούς αιώνες, η παρουσία των Εβραίων ανατρέχει στο Βυζάντιο. Η πρώτη κοινότητα της περιοχής ήταν φωμανιώτικη. Γι' αυτό υπήρχαν πανάρχαιες Συναγωγές με ονομασίες από τον τόπο προέλευσης των κτητόρων τους, που βρίσκονταν κυρίως στην Μακεδονία. Της Αχρίδας και της Ιάμπολης, που πρωτοχτίστηκαν τον 15ο αιώνα και είναι οι αρχαιότερες

Συναγωγές της Πόλης. Και ακόμη, του Ιστιπόλ-Ιστίτ, της Καστοριάς, της Θεσσαλονίκης και η Eliyahu, που χτίστηκαν στα πρώτα οθωμανικά χρόνια. Στο Μπαλατά εδρεύει ως σήμερα το εβραϊκό νοσοκομείο Or-Ahayim, στην οποία δε της αριμής του εβραϊσμού, στην περιοχή λειτουργούσε ως και κινηματογραφος, δεύτημα της πρωτοπορίας της κοινότητας αυτής. Εκεί κοντά, στο Εγχήπατον, βρίσκονταν από τα χρόνια του Βυζαντίου Εβραϊκό νεκροταφείο.

Στην άλλη πλευρά του Κεράτιου, στο Χάσπιού, βρίσκονται ως τις μέρες μας δύο παλιές Συναγωγές. Η Bnai Mikra της κοινότητας των Καραΐτών και η Muallem. Εκεί λειτούργησε τον 19ο αιώνα το Ινστιτούτο Κομόντο, που θεωρείτο το καλύτερο εβραϊκό σχολείο της Πόλης. Σήμερα, στην περιοχή του Χάσπιού, απορρίφανται από εβραϊκό πληθυσμό, εδρεύει μόνο το εβραϊκό γηροκομείο Moshav Zekinim.

Η περιοχή του Γαλατά, είναι ο τρίτος χώρος παλαιάς σημαντικής εγκατάστασης Εβραίων, όπου η παρουσία τους ήταν κατά το παρελθόν πολύ έντονη. Εκεί εδρεύει σήμερα η Αρχιερατική της Κοινοταντνούπολης, η ανώτατη θρησκευτική αρχή των Εβραίων της Τουρκίας, θεομός που δημιουργήθηκε λίγο μετά την Άλωση της Πόλης, όταν ο Μωάμεθ ο Β' άφισε πρώτο Αρχιερατήν τον Μοσέ Καφάλη. Βρίσκονται επίσης, αξιόλογες

Συναγωγή Ορτάκοι

Συναγωγές, σαφώς νεότερες όμως, σε σχέση με εκείνες του Μπαλατά και του Χάσκιού. Η Zulfaris, η Nev-Salom, η Ασκενάζ, της Αδριανούπολεως και η Ιταλική. Τέλος, εκεί λειτουργούν και σήμερα τα μοναδικά εβραϊκά σχολεία της Πόλης. Ένα Δημοτικό κι ένα Γυμνάσιο.

Οι Εβραίοι κατά τον 20ό αιώνα

Aλλά η παρουσία των Εβραίων είναι αισθητή και σήμερα σε πολλά σημεία της Πόλης. Μια προσεκτική περιδιάβαση θα σε φέρει μπροστά σε εβραϊκές Συναγωγές και θα σε κάνει να καταλάβεις την αλλοτινή θέση που είχε η φυλή του Ισραήλ στην Πόλη.

Πέρα απ' τις πολλές και μεγάλες Συναγωγές του Μπαλατά, του Χάσκιού και του Γαλατά, καταγράφονται εδώ ενδεικτικά και μόνον Εβραίκες χάβρες στο Ορτάκιο, στην Πρίγκηπο, στη Χάλκη, στο Οσμάνητερη, στο Χαΐνταρπασα, στο Νιζώρι, στο Κουσκούντζούκι... Την εποχή της ακμής του εβραϊσμού της Κωνσταντινούπολης, οι χάβρες ξεπερνούσαν τις σαράντα.

Αξίζει να αναφέρουμε σ' αυτό το σημείο, πως πολλές εβραϊκές Συναγωγές εξαφανίζονται, λόγω της πρακτικής που εφαρμόζουν οι κατά τόπους Ισραηλιτικές κοινότητες. Καίτοι οι εβραϊκοί θρησκευτικοί νόμοι ορίζουν σαφώς πως οι Συναγωγές και τα Νεκροταφεία παραμένουν πάντοτε ιεροί χώροι, σε «κατάσταση αγιότητας», ακόμη κι αν κατεδαφιστούν τα κτίσματα, και εξ αυτού, επιτρέπεται η ανέγερση στους χώρους αυτούς μόνον εναγών ιδρυμάτων (σχολεία κ.λτ.), εντούτοις η οικονομιστική θεωρηση των πραγμάτων οδηγεί συχνά σε εκποιήσεις θρησκευτικών χώρων, και στην, κατ' αυτό τον τρόπο, απώλεια της ιστορικής μνήμης και στην πολιτιστική συρρίκνωση.

Πρέπει δε να σημειωθεί πως μεγάλο μέρος των Εβραίων της Πόλης ήταν ελληνόφωνο ή γνώριζε ελληνικά. Αφενός διότι ένα σημαντικό τμήμα τους είχε ωμανιώτικη καταγωγή και αφετέρου λόγω της εμπορικής τους ιδιότητας, που την ασκούσαν συνήθως σε ελληνοκατοικούμενες γειτονίες, ή που σημαντικό τμήμα της πελατείας τους ήταν Έλληνες. Και σήμερα ακόμη, Εβραίοι έμποροι του Πέρα μιλούν ελληνικά. Μαρτυρείται δε συχνά, παρουσία και φοίτηση Εβραίων μαθητών σε ελληνικά σχολεία.

Εξάλλου δεν πρέπει να διαφένγει της προσοχής μας, το γεγονός ότι η εβραϊκή γλώσσα είχε ουσιαστικά καταστεί νεκρή, ως τις αρχές του 20ού αιώνα σχεδόν,

Γαλατάς: Εβραϊκός δρόμος προς την Πόλη

και η διασπορά του Εβραϊκού λαού τον είχε υποχρεώσει να προσαρμοστεί στις γλωσσικές συνθήκες των χωρών της νέας εγκατάστασής του. Κάτως έτοι γεννήθηκε η Ladino, η ισπανική βάσης διάλεκτος των Εβραίων που προέρχονταν απ' την Ισπανία.

Έτσι λοιπόν, και επειδή η εβραϊκή κοινότητα της Πόλης αντιμετώπιζε έντονο πρόβλημα γλωσσικού διαμελισμού, όπως και εν γένει οι εβραϊκές κοινότητες των Βαλκανίων, πλην των ολίγων ωρμανιωτικών, με συντονισμένες προσπάθειες της Alliance Israélite Universelle, οργάνωσης που ιδρύθηκε στη Γαλλία με σκοπό την εθνική αφύπνιση και αυτογνωσία των Εβραίων της Ανατολής, άρχισαν να ιδρύονται σχολεία, απ' τα 1880 κι εξής, σ' όλες τις εβραϊκές συνοικίες της Πόλης, καθώς και στις υπόλοιπες κοινότητες της Τουρκίας. Από την άλλη δε, πλήθος εβραιώπουλων σπούδαζε σε ξένα σχολεία.

Παρενθετικά, να πούμε ακόμη, ότι μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή κινήσις και την ανταλλαγή των πληθυσμών, εγκαταστάθηκαν στην Πόλη και

Γαλατάς: Ιταλική Συναγωγή

ντονμέδες, εξισλαμισθέντες δηλαδή Εβραίοι, που όμως ποτέ δεν ενσωματώθηκαν απόλυτα στο Ισλάμ και διατηρούσαν στοιχεία της καταγωγής τους. Οι ντονμέδες, δηλαδή αρνησίθησκοι, ήταν απόγονοι των οπαδών του αιρετικού Sabbatai Zevi, που προσχώρησαν στο Ισλάμ τον 17ο αιώνα. Γνωστοί και με τις πιο κομψές - σε σχέση με το υποτιμητικό donme - ονομασίες Ma'min και Sabbathians, εκτιμάται σήμερα πως κινούνται πληθυσμακά σ' έναν αριθμό ανάμεσα στις είκοσι και τις πενήντα χιλιάδες. Στην Πόλη ονομάζονται επίσης και Selanikler, δηλαδή Σαλονικιώτες, Θεσσαλονικείς, από τον τόπο της καταγωγής τους. Και σήμερα ακόμη, τα άτομα που προέρχονται απ' αυτή την ομάδα, ξεχωρίζουν απ' τους υπόλοιπους μουσουλμάνους. Η ανάμινηση της εβραϊκής τους φύσης είναι έντονη. Χαρακτηριστικά δε, έχουν δικό τους τζαμί και σχολεία στο Nisantasi-Tesvikiye και νεκροταφείο στο Σκούταρι. Τα σχολεία τους, το Sisli Terraki της ομάδας των Καπαντζήδων και το Isik των Καρακάσηδων, είχαν πρωτοί δρυψεί στη Θεσσαλονίκη τον περασμένο αιώνα, απ' όπου μεταφέρθηκαν στην Πόλη μετά την αναγκαστική μετανάστευσή τους στα 1923. Πέραν των δύο πιο πάνω ομάδων υπάρχει και αυτή των Γιασκούμπετίνων, γεγονός που φανερώνει την πολλαπλή διάσπαση τους ως κοινότητας, πράγμα άλλωστε αναμενόμενο, αφού πρόκειται για αρνησίθησκους και εξωμότες. Τέλος,

αξίζει να σημειωθεί ότι κάποιοι μελετητές ισχυρίζονται με επαρκή στοιχεία, πως από την κοινότητα των Ντονμέδων προέρχεται και ο δημιουργός της σύγχρονης Τουρκίας Κεμάλ Ατατούρκ.

Όσον αφορά στους Καραΐτες, πρόκειται περί αιρετικής ομάδας Εβραίων, που υποστηρίζουν την κατά γράμμα ερμηνεία του Μωσαϊκού Νόμου, αρνούμενοι να αποδεχτούν φαβνικές. Ταλιμουδικές και νεότερες ερμηνείες. Γνωστοί ήδη από τον 8ο αιώνα, στην Πόλη ήταν πάντοτε ολιγάρχιμοι. Ελληνόφωνοι και εντούτοις περισσότερο ενσωματωμένοι στην τουρκική κοινωνία, είναι μια απ' τις πολλές πτυχές του Εβραϊσμού.

Τι απέμεινε σήμερα

Τι απέμεινε σήμερα απ' όλα αυτά; Η Πόλη ουδέποτε υπήρξε τόπος ιστορικής παρακαταθήρης των Εβραίων. Ιστορικά δικαιώματα στην Πόλη έχουν μόνον οι Έλληνες. Εξάλλου, το δέσμο των Εβραίων της διασποράς με τη γη ήταν πάντοτε χαλαρό. Από παράδοση, ο φόβος διωγμών συντελούσε ώστε οι περιουσίοι Λαός να λειτουργεί αμιντικά.

Η φρήγη λοιπόν, ήταν πολύ εύκολη. Είτε πρός αναζήτηση καλύπτεις τύχης εκτός Τουρκίας, είτε για εγκατάσταση στο Ισραήλ, καινούριοι δρόμοι καλούσαν τους Εβραίους. Σήμερα δεν πρέπει να ξεπερνούν τις εικοσιπέντε χιλιάδες

Γαλατάς: Εβραικό Δημοτικό Σχολείο (μικτό)

σ' όλη την Τουρκία. Έχοντας εγκαταλείψει τις παραδοσιακές γειτονίες τους, προτιμώντας να κατοικήσουν σε άλλα σημεία της Πόλης - συγκά στο Βόσπορο. Καίτοι διατηρούν ακόμη κατοικία παρονοία και δράση στην Πόλη, λειτουργούν συνάδογονς και πολιτιστικά κέντρα, εκδίδουν την εφημερίδα Salom, και μερικά μέλη της κοινότητας έχουν αξιόλογη θέση στην πνευματική και

κοινωνική ζωή της Τουρκίας, όμως συγά συγά εγγάφουν την παρονοία τους στην ιστορία και τη μνήμη της Επταλόφου.

Συναγωγές γραφεμίζονται και γίνονται. Σχολεία κλείνουν. Μια φυλή και μια παρονοία περνά στο γένεσ. Αν και μεταξειρίστηρε τους Εβραίους καλύτερα από τους Έλληνες και τους Αρμένιους, ίσως γιατί δεν τους επλάμβανε ως εθνική απελή, εντούτοις η Τουρκία ως σύλληψη και μόρφωμα δεν ανέχεται μειονότητες και πολιτισμούς...

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία

Baudin Pierre, *Les Juifs de Constantinople*, Isis, Istanbul 1989.

Galante Abraham, *Histoire des Juifs de Turquie*, Isis, Istanbul 1986.

Gedik Betül, *Eski İstanbul Hayatı ve İstanbul Yahudileri*, Pera Orient, Istanbul 1996.

Georgeon Francois, *H «Σελανίκ» των μονοσούλμανων και των ντονμέδων, στον τόμο «Θεσσαλονίκη 1850-1918: η «πόλη των Εβραίων» και η αφέντνη των Βαύχανων», Εκατ., Αθήνα 1995.*

Juhasz E., ed., *Serhardi Jews in the Ottoman Empire. Aspects of Material Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 1989.

Karmi Ilan, *Jewish Sites of Istanbul*, Isis, Istanbul 1992

Seni Nora, *Πόσες σπαζίδες στο τούρι σαζ;*, στον τόμο «Κωνσταντινούπολη 1914-1923», Εκατ., Αθήνα 1995.

Sephiha Haim Vidal, *Ladino και Djudesmo*, στον τόμο «Θεσσαλονίκη 1850-1918: η «πόλη των Εβραίων» και η αφέντνη των Βαύχανων», Εκατ., Αθήνα 1994.

Stavroulakis N., *The Jews of Greece*, Talos, Athens 1990

Stavroulakis N. - De Vinney Tim, *Jewish Sites and Synagogues of Greece*, Talos, Athens 1992.

Varol Marie Christine, *Balat, Faubourg Juif d'Istanbul*, Isis, Istanbul 1989.

Ο Ερρίκος Μοργκεντάου και η Ελλάδα

Ο Αμερικανός, Εβραίος το θρήσκευμα,
Ερρίκος Μοργκεντάου (1856-1946),
προσωπικός φίλος του Προέδρου των
Ηνωμένων Πολιτειών Γουντρού Ουίλσον,
τοποθετήθηκε από την Κοινωνία των
Εθνών πρώτος πρόεδρος της συσταθείσης
το 1923 «Επιτροπής Αποκαταστάσεως

Προσφύγων» στην Ελλάδα.

Για το έργο του αυτό ο Ερρίκος
Μοργκεντάου τιμήθηκε από την Ελληνική

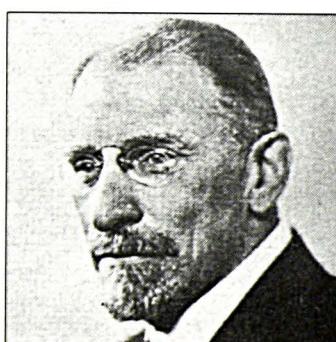
Κυβέρνηση με την απονομή σ' αυτόν

παρασήμου, ενώ οι

μεγαλύτερες ελληνικές
πόλεις (Αθήνα,

Θεσσαλονίκη κ.ά.), σε
εκδήλωση ευγνωμοσύνης
για το έργο του, τον
ανεκήρυξαν επίτιμο

Δημιότη τους και
αφιέρωσαν οδούς στο
όνομά του. Επίσης το
Πανεπιστήμιο Αθηνών τον
ανακήρυξε επίτιμο

Ο Ερρίκος Μοργκεντάου

Διδάκτορα της Νομικής Σχολής.

Ο Χένρι (Ερρίκος) Μοργκεντάου
περιγράφει με αληθινή συγκίνηση στο
βιβλίο του, «Η αποστολή μου στην Αθήνα»
(γράφηκε το 1928 και εκδόθηκε πρόσφατα
για πρώτη φορά στην ελληνική γλώσσα
από τις εκδόσεις «Τροχαλία»), όλη την
πορεία του ξεριζωμού του προσφυγικού
μικρασιατικού Ελληνισμού και την άφιξη
και εγκατάστασή του στην Ελλάδα.

Από το βιβλίο αυτό δημοσιεύουμε πιο

κάτω ορισμένα
ενδιαφέροντα
αποσπάσματα που αφορούν
και αναφέρονται στην
κρίσιμη εκείνη εποχή και
που δείχνουν τα ακραίφνη
φιλελληνικά αισθήματα και
τον συναισθηματισμό του
μεγάλου αυτού ανθρώπου
και φιλέλληνα.

M.K. Κωνσταντίνης

Σχέσεις με τον Ελευθέριο Βενιζέλο

Ο δεύτερος αντικειμενικός σκοπός μου στο Παρίσι
στην ήταν ο Βενιζέλος. Οπωσδήποτε θα τον είχα
επισκεφτεί και από μόνος μου, αλλά η απόφασή
μου να τον δω είχε ενισχυθεί πολιν καν αναχωρήσω από
την Αμερική καθώς ο Γουντρού Ουίλσον, τον οποίο
επισκέφτηκα στο σπίτι του στην Ουάσιγκτον πριν την
αναχώρησή μου,¹ με είχε παροτρύνει επίμονα να συμ-
βουλευτώ το Βενιζέλο και μου είχε υπενθυμίσει τη
μεγαλοφυΐα, τη σωφροσύνη και την απέραντη επιρροή
του μεγάλου Κρητικού. Είχα υπόψη μου ότι για να επι-
τύχω πλήρως στην Ελλάδα θα ήταν αναγκαίο - όπως θα
ήταν και ευχάριστο - να ανανεώσω τη γνωριμία μου με
αυτόν το μεγάλο πατριώτη και πολιτικό. Λίγοι άνθρωποι
στον κόσμο αξίζουν τόσο πολύ να τους γνωρίσεις.

Μια από τις μεγαλύτερες μεγαλοφυΐες της σύγχρονης
πολιτικής, ο Βενιζέλος, άσκησε για χρόνια στις ευρω-
παϊκές υποθέσεις μια επιρροή που είναι εντελώς δυσα-
νάλογη προς τη συνήθη ισχύ που προσπορίζεται κανείς
από το να είναι επιφανής προσωπικότητα σε μια χώρα
μικρή όπως η Ελλάδα. Η οξύνοια, ο δυνατός χαρακτή-
ρας και η τολμηρότητά του του προσέδωσαν διεθνή
ιρήμη και του επέτρεψαν να κάνει θαύματα στην υπηρε-
σία της πατρίδας του.

Είχε γίνει παροιμιώδες στο Παρίσι ότι «κάθε φορά
που ο Βενιζέλος συναντούσε τον Ουίλσον, ο χάρτης της
Ευρώπης άλλαζε».

Είχα γνωρίσει καλά το Βενιζέλο εκείνη την εποχή. Ο
πρόσεδρος Ουίλσον με είχε τιμήσει με πολλές ιδιαίτερες
αποστολές και επαφές με διαφόρους αντιπροσώπους

άλλων κρατών στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και μεταξύ άλλων είχα πολλές εμπιστευτικές συνομιλίες με το Βενιζέλο. Είχα και εγώ συμπαθήσει αυτόν τον αξιαγάπητο άνθρωπο που η προσωπικότητά του συνδύαζε όλα τα στοιχεία που γοητεύουν και εντυπωσιάζουν. Πρόκειται για έναν από τους πιο ελκυστικούς ανθρώπους του κόσμου. Είναι ψηλός, λεπτός, με χάρη στην κάθε κίνηση και χειρονομία του, προικισμένος με όλα τα κοινωνικά χαρίσματα, με ένα λεπτό και ταυτόχρονα βαθύ νου κι ένα υψηλόφρον πνεύμα που εμπνέεται από τα υψηλότερα ιδανικά, όχι μόνο για το καλό του λαού του αλλά και όλης της ανθρωπότητας και αν κάποιος δεν βρει απολαυστική την επαφή μαζί του πρέπει να είναι μικρόψυχος και χωρίς φαντασία άνθρωπος.

Όπως ήταν φυσικό, αμέσως μετά την άφιξή μου στο Λονδίνο είχα γράψει στο Βενιζέλο στο Παρίσι, εξηγώντας του ότι βρισκόμουν καθ' οδόν προς την Ελλάδα και επιθυμούσα πολύ ν' ανανεώσω τη φιλία μας. Γνώριζα ότι δεν μπορούσε παρά να συμμεριστεί θερμά τις προθέσεις μου και ότι η ισχυρή επιρροή του στις μισές τουλάχιστον πολιτικές δυνάμεις της Ελλάδας θα επηρέαζε αναπόφευκτα τα οποιαδήποτε σχέδια επιχειρούσα να θέσω σε εφαρμογή όταν έφτανα στην Αθήνα. Οι συμβούλες του θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμες και θα με βοηθούσαν ν' αποφύγω πολλές παγίδες.

Έλαβα ταχυδρομικώς από το Παρίσι την ακόλουθη εγκάρδια απάντηση από το Βενιζέλο:

20, Rue Beauzon
Paris (VIIIe),
30 Οκτωβρίου, 1923

Αγαπητέ μου κύριε Μοργκεντάου,

Έλαβα την ευγενική επιστολή σας και ελπίζω ότι θα έχω την ευχαρίστηση να σας συναντήσω είτε εδώ ή στο Λονδίνο όπου θα βρίσκομαι, στο Ριζ, από τις 4 ως τις 8 Νοεμβρίου.

Με χαρά διαπιστώνω ότι δεχτήκατε ν' αναλάβετε την προεδρία της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων. Πιστεύω ότι ο διορισμός σας αποτελεί τη μεγαλύτερη εγγύηση για την επιτυχία του έργου της, που είναι τόσο επείγον και αναγκαίο για την ευημερία της Ελλάδας και τη σταθεροποίηση της ειρήνης στα Βαλκάνια.

Με τους θερμότερους χαιρετισμούς προς την κυρία

Henry Morgenthau

Η Αποστολή μου στην Αθήνα

1922 - ΤΟ ΕΠΟΣ
ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΣΗΦΗΣ ΚΑΣΣΙΔΑΝ

τροχαλία

Μοργκεντάου και εσάς από τη σύζυγό μου κι εμένα, διατελώ.

Ειλικρινά υμέτερος

Ε.Κ. Βενιζέλος

Ως εκ τούτου, ένα από τα πρώτα πράγματα που έκανα όταν έφτασα στο Παρίσι ήταν να έλθω σ' επαφή με τον Βενιζέλο. Μετά από πρόσκλησή του εγώ και η σύζυγός μου δειπνήσαμε μαζί του και με την κυρία Βενιζέλου στο διαμέρισμά τους. Στο δείτνο ήταν επίσης παρόντες ο κύριος Πολίτης² και η σύζυγός του.

Ο Βενιζέλος με παρότρυνε να ενεργήσω γρηγορά αλλά όχι βιαστικά. Ένα τόσο τεράστιο έργο δεν μπορούσε να ολοκληρωθεί από τη μια ημέρα στην άλλη και το μέλλον έπρεπε να προβλεφθεί εξίσου με τις παρούσες επείγοντες ανάγκες. Χαιρόταν που οι ΗΠΑ ενδιαφέρονταν για το καλό της Ελλάδας, δύος αποδείχνιτες ο διορισμός μου και παρατήρησε ότι ο φιλελληνισμός

μου, του οποίου είχα δώσει αρχετά δείγματα κατά τη θητεία μου ως πρεσβύτερη στην Κωνσταντινούπολη, απέδειχνε ότι θα αντιμετώπιζα την κατάσταση με συμπάθεια. Δεν υπήρξε άλλος τρόπος να κερδήθει η εμπιστοσύνη και η συνεργασία των Ελλήνων, οι οποίοι αν και σε πολλά δεν είναι συναισθηματικοί, περιβάλλον με ανεπιφύλακτη αφοσίωση τους ξένους που τους αγαπούν πραγματικά.

Τούρκοι και Έλληνες

Υπό τον Κεμάλ οι Τούρκοι έδιναν την τελευταία τους μάχη για τη διάσωση της εθνικής τους ταυτότητας. Έχοντας ν' αντιμετωπίσουν το μίσος των μουσουλμάνων ομοιθήσκων τους, οι οποίοι απολάμβαναν την πρόσφατη απελευθέρωσή τους από αυτούς τους Τάταρους ειμιολείς και την απέρχεια του γιατσιανικού κόσμου για τη σφαγή των Αρμενίων, τα λιγοστά εκατομμύρια Τούρκων, που είχαν απομείνει, είχαν συγκεντρωθεί στο οροπέδιο της Μικράς Ασίας και αιρηφούσαν την πρόθεση του κόσμου να επέμβει στα εσωτερικά τους. Μια ασύνετη επίθεση εναντίον τους είχε αποφασιστεί από τους Συμμάχους - συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ - και ο στρατός που ήταν διαθέσιμος για την πραγματοποίησή της ήταν ο ελληνικός. Οι Τούρκοι είχαν νικήσει τον ελληνικό στρατό. Ύστερα, πιστοί στην παραδοσή τους και αποφασισμένοι περισσότερο από ποτέ να εκκαθαρίσουν τη Μικρά Ασία απ' όσους δεν ήταν Τούρκοι, είχαν σκοτώσει ή εκτοπίσει όλους τους Έλληνες που ζούσαν από αμνημόνευτους χρόνους κατά μήκος των ακτών της Μαύρης Θάλασσας, του Αιγαίου και της Μεσογείου στα βόρεια, δυτικά και νότια παράλια της Μικράς Ασίας.

Επιτέλους οι Τούρκοι ήταν κυρίαρχοι - και μόνοι τους - στα εδάφη που είχαν πρωτοκαταστήσει το 1227, όταν οι Οθωμανοί πρόγονοι τους είχαν αποθήθει προς τα δυτικά από τις μογγολικές ορδές του Τζέγκιν Χαν.

Και επιτέλους - αλλά πόσο τραγικά! - οι Έλληνες ενώνονταν και πάλι στην αρχαία γη της Ελλάδας. Πόσους εποικισμούς είχαν κάνει προς τα ανατολικά και τώρα είχαν επιστρέψει! Καθώς διέσχιζα τα γιουγκοσλαβικά σύνορα μπαίνοντας στη Μακεδονία, συνειδητοποίησα ότι εδώ ήταν η γη απ' όπου ο Φίλιππος ο Μακεδόνας είχε εξομήσει προς ανατολάς για να κατακτήσει τη Θράκη και απ' όπου ο Μέγας Αλέξανδρος είχε μεταφέρει τον ελληνικό πολιτισμό μέσω της Μικράς Ασίας, της Περσίας και του Ινδού ως τις ίδιες τις πύλες του Δελχί, αφήνοντας πίσω του ελληνικού οικισμούς που έδωσαν το χρώμα τους στη ζωή της Εγγύς Ανατολής επί δυο χιλιάδες χρόνια. Τώρα αυτό το κεφάλαιο της μεγάλης αυτής ιστορίας είχε κλείσει. Η Ελλάδα αντιμετώπιζε το γιγάντιο εγχέιρημα της ανοικοδόμησης της όλης κρατικής και εθνικής ζωής της πάνω σε καινούργια δεδομένα. Η Μακεδονία, που ήταν ναρκωμένη επί αιώνες κάτω από την τουρκική κακοδιοίκηση, θα γινόταν τώρα η εστία μισού εκατομμυρίου Ελλήνων

αγροτών και ο σιτοβολώνας του έθνους. Η Αθήνα θα ξυπνούσε από έναν ύπνο αιώνων και θα γινόταν η βοεϊκή πρωτεύουσα ενός εκ νέου δραστηριοποιούμενου επιπολικού και θαλασσοπόδου έθνους, ξεπερνώντας σε σπουδαιότητα την Κωνσταντινούπολη. Η Θεσσαλονίκη, στην οποία πλησίαζε το τραίνο μας, θα γινόταν η θαλάσσια πύλη των Βαλκανίων, προσφέροντας διέξοδο όχι μόνο σ' εκείνο το τμήμα της Ελλάδας αλλά και στις νότιες περιοχές της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας. Πώς θα μπορούσα να βοηθήσω όσο το δυνατόν καλύτερα αυτή τη μεγάλη διαδικασία της αναδόμησης ενός αρχαίου έθνους σε νέα θεμέλια.

Επίσκεψη στη Θεσσαλονίκη

Είχα τηλεγραφήσει στα άλλα μέλη της Επιτροπής να μιας συναντήσουν στη Θεσσαλονίκη. Ήθελα να δω τους εκεί προσφυγικούς κατανύσιμους καθώς και τις κοιλάδες του Αξιού και του Στρυμόνα, που ο Βενιζέλος πίστευε ότι έπρεπε ν' αποξηρανθούν και να αποκαθαριθούν από την ελονοσία αποδίδοντας έτσι στην καλλιέργεια εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα.

Φτάσαμε περίπου στις 11.30 π.μ. και νιώσαμε έκπληξη αντικρίζοντας την πολυμελή αντιπροσωπεία που μιας περίμενε στο σταθμό. Ήταν εκεί ο αντιπρόσωπος του Γενικού Διοικητή με το αυτοκίνητό του, ο δημαρχός της πόλης και τρία μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου, ο πρόεδρος της Εβραϊκής κοινότητας, ο πρόεδρος της στοάς Μπνάι Μπριθ και άλλοι. Ανάμεσα στην επιτροπή υποδοχής βρίσκονταν και ο αντιπρόσωπος της Νήσου Ήστ Ρηλίφ³ κύριος Τζάκουνθ και ο κύριος Άμος της XEN.

Μια ημέρα παρευρέθηκα σε τρεις δεξιώσεις. Στις 4 έδωσε μια δεξιώση προς τιμήν μας η Δημαρχία, στις 5 ο αμερικανός πρόξενος παρέθεσε τέιο προς τιμήν μου και στις 6 οι εβραϊκές οργανώσεις της πόλης (γύρω στις οκτώ συνολικά) έδωσαν από κοινού μια θαυμάσια δεξιώση στις αίθουσες της στοάς Μπνάι Μπριθ όπου εκφωνήθηκαν οι συνηθισμένοι λόγοι. Το διασκεδαστικό ήταν ότι τρεις από τις οργανώσεις ήταν σιωνιστικές και ότι δεν μπόρεσα να μην τους πω στο λόγο μου το πόσο σπουδαίο ήταν να είναι πραγματικοί εθνικιστές Έλληνες κάτι που δεν είναι.

Το πρώτο πράγμα που έκανα, αφού πρώτα συμφωνήσαμε γύρω από την οργάνωση της δουλειάς μας, ήταν ν' ανακοινώσω ότι θα παραπούμην από τις 2.500 αγγλικές λίρες που είχαν ορισθεί ως μισθός του προέδρου της Επιτροπής και ότι επιπλέον θα αναλάμβανα ο ίδιος όλα τα έξοδα διακίνησης μου και τις κάθε είδους προσωπικές μου δαπάνες. Αυτή η ενέργεια συνιστούσε μικρή θυσία εκ μέρους μου και οι Έλληνες το γνώριζαν πολύ καλά. Ωστόσο, η χειρονομία μου πέτυχε ακριβώς το σκοπό που ήταν ότι θα πετύχει. Εγινε δεκτή ως οριστική απόδειξη του ότι είχα έρθει στην Ελλάδα προετοιμασμένος ολόψυχα να κάνω ό,τι μπορούσα και να τους

βοηθήσω αφιλοκερδώς να επιλύσουν τα προβλήματά τους.

Επίτιμος πολίτης της Αθήνας

Ωστόσο πολιν αναχωρήσω για τη Γενεύη είχα εκφωνήσει ένα λόγο, ο οποίος επηρέασε κατά κάποιο τρόπο τα γεγονότα. Αυτό έγινε στις 23 Φεβρουαρίου με αφορμή την απονομή σε μένα του τίτλου του Επίτιμου Πολίτη της Αθήνας. Έχοντας συνειδητοποιήσει ότι οι Έλληνες διέρχονταν μια από τις βαθύτερες κρίσεις της πολιτικής τους ζωής, είχα σκεφτεί πολύ για το τι απάντηση θα έδινα στο λόγο του δημάρχου καθώς θα μου απένειμε αυτό τον τίτλο: αν έπρεπε να αρκεστώ στο να ευχαριστήσω απλώς το δημάρχο ή αν είχα το δικαίωμα να δώσω στους Έλληνες φίλους μου μερικές απλές συμβουλές. Τελικά αποφάσισα να τους μιλήσω εντέλως ειλικρινά αλλά ν' απαλύνω την παρέμβασή μου προσφεύγοντας όχι στις άμεσες συμβουλές αλλά στη χρήση μιας παραβολής που θα ήταν πιο ανεκτή από τους ακροατές μου και θα μου επέτρεπε ταυτόχρονα να εκφράσω τις μάγιες σκέψεις μου.

Εκείνο το απόγευμα πολλοί από τους πιο διακεκριμένους πολίτες της Αθήνας, συμπεριλαμβανομένων του Βενιζέλου, άλλων μελών της κυβέρνησης, του δημάρχου και του Δημοτικού Συμβουλίου, συγκεντρώθηκαν στην αίθουσα τελετών του δημαρχείου. Στις έξι, ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου έκανε επισήμως την πρόταση ανάδειξης μου σε Επίτιμο Πολίτη της Αθήνας. Η πρόταση έγινε αποδεκτή και στη συνέχεια ο δημάρχος Πάτος⁴ εκφώνησε στα ελληνικά ένα λόγο ενώ ο γραμματέας του διάβασε την ακόλουθη απόδοσή του στα αγγλικά:

«Κύριε Χένρου Μοργκεντάου,

Έχω την μεγάλη ευχαρίστηση ως Ανώτατος Αρχων της ιστορικής πόλης της Αθήνας να σας πληροφορήσω ότι το Δημοτικό Συμβούλιο στην επίσημη συνεδρίασή του της 2ας Φεβρουαρίου 1924 σας απένειμε τον τίτλο του Επίτιμου Πολίτη της Αθήνας.

Όταν ένα έθνος όπως οι ΗΠΑ έχει την τιμή να διαθέτει τέκνα που με τη μεγαλοφυΐα τους δαμάζουν την αστραπή προς όφελος του ανθρώπου και μεταβάλλουν το σκοτάδι σε φως⁵ και όταν ένα έθνος όπως το δικό σας έχει την ευλογία να διαθέτει πολίτες που κατακτούν τον κόσμο με το μεγαλείο των ανθρωπιστικών ιδανικών τους, τότε μπορεί να λεχθεί ότι αυτό το έθνος έχει φτάσει σε μια τέτοια τελειότητα πολιτισμού και ανθρώπινης αδελφοσύνης ώστε όλοι οι άλλοι λαοί πρέπει να προσευχόνται για την πρόδοδο και την ευημερία του.

Ενθυμούμενος το ιστορικό γεγονός ότι σ' αυτή την ιστορική πόλη γεννήθηκαν οι ευγενέστερες ιδέες της ανθρωπίνης φυλής, ο λαός της Αθήνας έχει διατηρήσει την παμτάλαια συνήθεια της παραχώρησης της ιδιότητας του πολίτη της, σε όσους εργάζονται για ότι είναι ωραίο και χρήσιμο για την ανθρωπότητα. Σύμφωνα μ' αυτή την αρχαία παράδοση παρακαλούμε την Εξοχότη-

τά Σας, που έχει εργαστεί επί τόσο μεγάλο διάστημα και με τόση αφοσίωση και αυτοθυσία για την αποκατάστηση των προσφύγων αδερφών μας, να δεχτεί αυτή την ιδιότητα.

Απονέμοντάς σας αυτό τον τίτλο εν μέσω των ζωηρών επιδοκιμασιών του λαού, οι άρχοντες αυτής της πόλης επιθυμούν να τιμήσουν όσο τους είναι δυνατόν το μεγάλο αμερικανικό έθνος που διαθέτει ένα υψηλόφρον πνεύμα αφιλοκερδούς προσφοράς του οποίου αποτελείται έξοχη ενσάρχωση».

Απαντώντας τους ευχαρίστησα πρώτ' απ' όλα για την εξαιρετική τιμή που μου έσαναν και τους είπα πώς εκτιμούσα τη χειρονομία τους.

Εντυπώσεις...

Ενιώθα απέραντη συμπάθεια γι' αυτόν τον τόσο θερμά ανθρώπινο και προικισμένο με αξιοθαύμαστες αρετές λαό. Ως πολίτης μιας μεγάλης δημοκρατίας και ως αρχάδαντα πεπεισμένος για τη δικαιοσύνη και την ισχύ των δημοκρατικών θεσμών, ήταν αυτονότο να νιώθω μεγάλη ικανοποίηση βλέποντας αυτά τα ιδανικά να εγκαθιδρύονται σε μια άλλη χώρα. Δεν μπορούσα παρά να τους ευχηθώ καλή επιτυχία και να ελπίζω ότι θα μπορούσαν να κάνουν αυτή τη μηχανή της προόδου να δουνέψει αποτελεσματικά και έγκαιρα ώστε να συμβάλει στην επίλυση των ζωτικότατων προβλημάτων της χώρας που ήταν το πρόβλημα των προσφύγων.

Επισπεύσαμε τις εργασίες κατασκευής των παιδικού σταθμού που είχαμε αποφασίσει να ανεγείρουμε με τη σύζητη μου στο Παγκράτι με σκοπό να στεγάζει τα φτωχά παιδιά στη διάρκεια της ημέρας ενώ οι χηρες μητέρες τους εργάζονται στα εργοστάσια ή άλλου στην Αθήνα για να κερδίσουν το φινάλι της οικογένειας τους. Καταφέραμε να αποτελεσματίσουμε έγκαιρα τα θεμέλια ούτως ώστε την πρώτη ημέρα των εορτασμών της εκατονταετηρίδας του Λόρδου Βύρωνα εγκαινιαστήρε και ο συνοικισμός του Βύρωνα με την τελετή εναπόθεσης του θεμέλιου λίθου του παιδικού σταθμού. Προς μεγάλη μας έκπληξη στη διάρκεια της σχετικής τελετής ο Προεδρεύων της Δημοκρατίας ναναρχός Κουντουριώτης με παρασημοφόρηση με το ανώτατο ελληνικό παράσημο του Τάγματος των Σωτήρος (Μεγαλόσταυρος) και απένειμε στη σύζητη μου το χρυσό σταυρό του ιδιου Τάγματος.

Κατά την εναπόθεση του θεμέλιου λίθου ο πρόεδρος Κουντουριώτης, ο πρωθυπουργός Παπαναστασίου, ο στρατηγός Κονδύλης και ο κύριος Χαροκόπειος έριξαν λάσπη στα θεμέλια. Εκ μέρους των προσφύγων μιλήστηκε ο επίσκοπος Εφέσου, ο οποίος εξέφρασε με τα αικόνισθα λόγια την ευγνωμοσύνη των τελευταίων:

«Είμαστε απέραντα ευγνώμονες απέναντί σας όχι μόνο για την υλική βοήθεια που μας προσφέρετε αλλά γιατί εσίς, ο μεγάλος φιλανθρωπός μας διδάξατε με την αρετή, τη γενναιοδωρία και την αγάπη σας που βρίσκε-

ται το πραγματικό μεγαλείο και η δόξα του έθνους. Σας εύχομαι δόξα, τιμή και ειρήνη!».

Ποιν αναχωρήσω από τη Γενεύη εύχα την ευχαρίστηση να λάβω το ακόλουθο ευχαριστηριο τηλεγράφημα εκ μέρους του υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας κυρίου Ρούσσου:

Αθήνα, 9 Σεπτεμβρίου 1924

Αξιότιμον, κύριον Χένρου Μοργκεντάου, Γενεύη

Επ' ευκαιρία της προσεχούς αναχώρησής σας για την Αμερική, η ελληνική κυβέρνηση μους ζήτησε να σας εκφράσω την ευγνωμοσύνη της για την πολύτιμη και αποτελεσματική βοήθειά σας στην αποκατάσταση των προσφύγων. Το ελληνικό έθνος δεν θα λησμονήσει το γεμάτο επιμονή και αυτοθυσία έργο σας σ' αυτή την τραγική περίοδο της ιστορίας του. Επιθυμώ επίσης να εκφράσω εκ νέου την προσωπική μου εκτίμηση για σας και την ελπίδα ότι θα σας ξανασυναντήσω σύντομο.

Ρούσσους

Διδάκτωρ της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Mια ακόμα τιμή από τους καλόκαρδους και ευγνώμονες Έλληνες φίλους μουν ακολούθησε στη συνέχεια. Στις 17 Απριλίου 1925 συγκλήθηκε μια πανηγυρική συνεδρία στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας με όλες τις συνήθεις σ' αυτές τις περιπτώσεις επισημότητες και τυπικότητες. Στην τελετή ήταν παρόνταν ο αρχηγός του κράτους ναύαρχος Κουντουριώτης με τη σύζυγό του και αρκετές εκατοντάδες φροτήτες και των δύο φύλων. Ο καθηγητής Α. Ανδρεάδης με παρουσίασε στον πρότανη με ένα λόγο κατά τον οποίο περιέγραψε με χαριτωμένο και φιλόφρονα τρόπο τη σταδιοδομία μου ως επιχειρηματία, κοινωνικού μεταρρυθμιστή και διπλωμάτη.

Απάντησα στο λόγο του καθηγητή Ανδρεάδη ως εξής:

«Η απονομή του τόσο τιμητικού τίτλου του Διδάκτορος της Νομικής από ένα τόσο επιφανές ίδρυμα όπως το Πανεπιστήμιο της Αθήνας κάνει τον αποδέκτη να αισθάνεται υπερήφανος και πραγματικά πολύ ευτυχής. Επίσης αισθάνεται ευγνώμων για την τύχη που είχε να επιλεγεί για να συμμετάσχει σ' αυτό το μέγιστο φιλανθρωπικό έργο της Ελλάδας που αφορά την απορρόφηση και αφομοίωση ενός εκατομμυρίου διακοσίων πενήντα χιλιάδων προσφύγων. Καθώς το έργο έχει ήδη φτάσει σε ένα σημείο κατά το οποίο η επιτυχία του είναι πλέον αναμφίβολη είναι απόλυτα σωστό να εορταστεί η ολοκλήρωσή του. Ωστόσο δεν είμαι εγώ αυτός που πρέπει να τιμηθεί αλλά ολόκληρο το έθνος μου. Η Ελλάδα έδειξε ότι οι αλόγωτοι Ελληνες αν και απογυμνωμένοι από όλα τα υλικά

αγαθά τους και στερημένοι από τους περισσότερους γενναίους νέους τους, έγιναν καλοδεκτοί και έτυχαν αδελφικής μεταχείρισης. Αυτή είναι η μεγαλύτερη πρακτική απόδειξη του τι σημαίνει στην πράξη η ανθρώπινη αδελφότητα. Είναι αξιοθαύμαστο το ότι η Ελλάδα, που έδωσε στον κόσμο τόσα πολλά στους τομείς της τέχνης, της ποίησης, της αρχιτεκτονικής, της γλυπτικής, της ρητορικής και της πολιτικής δίνει τώρα ένα μοναδικό παραδειγμα, αυτή τη φορά στον τομέα της πρακτικής φιλανθρωπίας.

Καθώς ταξιδεύει κανείς στη χώρα σας και θαυμάζει και μελετάει τα μεγαλύτερα ερείπια της που θυμίζουν τόσο ζωηρά όλα όσα έχει διδάχτει για την αρχαία Ελλάδα, συνειδητοποιεί πως, παρ' ότι τα υλικά επιτεύγματα εκείνης της εποχής έχουν χαθεί, το πνεύμα των αρχαίων δημιουργών επιζει και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το σημερινό πολιτισμό.

Οι φοιτητές αυτού του πανεπιστημίου επωμίζονται μια βαριά ευθύνη και ταυτόχρονα έχουν μια υπέροχη ευκαιρία προσφοράς υπηρεσιών. Σ' αυτούς εναπόκευται να κάνουν την Ελλάδα το ξέχο ρα παραδειγμα του πώς μια τόσο μικρή μονάδα μπορεί, με τη σύμφυτη δύναμή του, την αληρονομημένη από τους προγόνους του ευφύια και την εγκάρδια συνεργασία των πολιτικών ηγετών του να μετατραπεί σε ήλιο του αστερισμού των Βαλκανίων. Εσείς νεαροί, που είστε το μελλοντικό προπονύγιο της χώρας σας, πρέπει πρώτα να μάθετε και στη συνέχεια να διδάξετε στις κοινότητές σας ότι στο νέο προοδευτικό κίνημα που στοχεύει στο να ενώσει όλα τα πολιτισμένα έθνη σε μια μεγάλη οικογένεια θα επικρατήσουν οι αρχές και όχι τα άτομα. Οι αρχές είναι αιώνιες ενώ τα άτομα έρχονται και παρέχονται. Πρέπει επίσης να εκτιμήσετε ότι η φήμη της χώρας σας και η θέση της στην κοινότητα των λαών εξαρτάται εξ ολοκλήρου από το πόσο καλές, προοδευτικές και υψηλές είναι οι αρχές σας. Η πίστη της χώρας σας, οι οικονομικές συνθήκες και το συνάλλαγμα της ανεβαίνουν ή κατεβαίνουν με βάση την εντύπωση που η εσωτερική και εξωτερική διαγωγή σας προξενούν στα μεγαλύτερα κράτη που αποτελούν τις παγκόσμιες οικονομικές δυνάμεις. Η Ελλάδα πρέπει να συνδέσει το μέλλον της με εκείνο της οικογένειας των εθνών. Τώρα που καταβάλλεται η μεγαλύτερη προσπάθεια όλων των εποχών για αποφυγή των πολέμων και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μαζών, η σημερινή Ελλάδα πρέπει, όπως οι πρόγονοί της που δημιούργησαν τον αρχαίο πολιτισμό, να γίνει ένας από τους πρωτοπόρους αυτού του κινήματος.

Η Ελλάδα είναι άξια συγχαρητηρίων για την πρόθεσή της που έχει ήδη καταστεί εμφανής και αποτελεί μέρος της εξωτερικής πολιτικής της, να διευθετήσει τις βαλκανικές υποθέσεις με βάση τις μεγάλες αρχές της διεθνούς διαιτησίας και της φιλικής διαπολιτισμάτευσης με τους γείτονές της. Η μελλοντική ευημερία της είναι εξασφαλισμένη αν δεν εμπλακεί σε πολέμους και αφιερώσει όλες τις δυνάμεις της στην εσωτερική ανάπτυξή της».

Το μεγαλείο των Ελλήνων

Το μεγαλείο κάθε έθνους βρίσκεται στο λαό και όχι στα πλούτη του. Η Ελλάδα είναι μια φτωχή χώρα αλλά οι Έλληνες είναι ένας πολύτιμος λαός. Ο πλούτος των Ελλήνων βρίσκεται στο θάρρος, την ενεργητικότητα, το ζωηρό πνεύμα και το φυσικό σθένος τους. Η εκπληκτική πρόοδος που σημειώθηκε μέσα σε έξι χρόνια προς την κατεύθυνση της απορροφήσης μιας αύξησης κατά 25 τοις εκατό του πληθυσμού είναι ενγλωτική όσο πολλοί τόμοι αναφορικά με το χαρακτήρα των απορροφούντων και των απορροφουμένων. Ως εκ τούτου, νομίζω ότι αξίζει τον κόπο να αφιερώσουμε ένα κεφάλαιο στη μελέτη των ιδιων των Ελλήνων. Αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει το δυτικό κόσμο να καταλάβει και να εκτιμήσει καλύτερα αυτούς τους άξιους απογόνους μιας ένδοξης φυλής. Οταν αναφέρεται το όνομα των Ελλήνων στην Ευρώπη και την Αμερική υπάρχει η συνήθεια να εκφράζονται περιφρονητικά γι' αυτούς ως έναν ακόμα από «αυτούς τους καθυστερημένους βαλκανικούς λαούς». Ωστόσο οι Έλληνες είναι πολύ διαφορετικοί από τους άλλους λαούς των Βαλκανίων και είναι φοβερή αδικία προς αυτούς το να αγνοεί κανείς αυτές τις διαφορές.

Πώτα απ' όλα ο Έλληνας έχει ένα πάθος για διάκριση και πρόσδοτο που είναι μοναδικό σ' αυτήν την περιοχή του κόσμου. Όταν είναι φτωχός ή αμόδοφως ή καθυστερημένος, είναι έτοι παρά τη θέλησή του. Η μόρφωση είναι ένα πάθος όλων των Ελλήνων και οι Έλληνες γονείς, όπως και οι Αμερικανοί, είναι έτοιμοι να προβούν σε οποιαδήποτε θυσία προκειμένου να μορφώσουν τα παιδιά τους. Είχα πρόσφατα μια πολύ συγκινητική σχετική εμπειρία. Στη διάρκεια μιας σύντομης περιοδείας μου στη Μακεδονία έφτασα στην Έδεσσα, την αρχαία πρωτεύονσα της αρχά για το βράδυ και έμεινα εκεί τη νύχτα και το επόμενο πρωί. Πριν ακόμα πάρω το πρωινό μου με πληροφόρησαν ότι με περίμενε μια αντιπροσωπεία από ένα μακρινό χωριό για να μου υποβάλει τα σέβη της και κάποιο αίτημα. Επικεφαλής της αντιπροσωπείας ήταν, όπως διαπίστωσα όταν τη συνάντησα, ο Ιερέας, ο δάσκαλος και τρεις προεστοί του χωριού. Είχαν έρθει να με δουν γιατί πίστευαν ότι ο λόγος μου περνούσε στην κεντρική κυβέρνηση και ότι η Αθήνα θα ικανοποιούσε το αίτημά της. Φυσικά δεν ήμουν σε θέση να κάνω κάτι τέτοιο. Εκείνο, όμως, που έχει σημασία εδώ είναι το τι μου ζήτησαν. Μου εξήγησαν ότι αντιπροσώπευναν μια ομάδα προσφύγων από τη Μαύρη Θάλασσα που είχαν καταφέρει να επανενωθούν ώστερα από τη διασπορά τους και είχαν τώρα εγκατασταθεί στα βουνά της Δυτικής Μακεδονίας. Αντιμετώπισαν μεγάλες δυσκολίες κατά την εγκατάσταση στη νέα εστία τους και είχαν υποφέρει πολύ. Ήταν τόσο φτωχοί ώστε δεν ήταν σε θέση να χτίσουν ούτε μια εκκλησία και τελούσαν επι πέντε χρόνια τη λειτουργία σε ένα σταύλο. Στη συνέχεια ο Ιερέας μου εξήγησε τι ζητούσαν. Δεν ήθελαν ν' απαλλαγούν από την καταβολή φόρων ή να τους δοθεί

παράταση για την πληρωμή των δόσεων εξόφλησης των εκτάσεων που τους είχαν παραχωρηθεί ή κάποιο άλλο εγωιστικό προνόμιο, όπως ίσως περίμενε κανείς. Δεν ήθελαν ούτε καν εκκλησία. Ο Ιερέας είπε: «Είμαστε έτοιμοι να συνεχίσουμε να λειτουργούμε στο σταύλο μέχρι να έθουν καλύτερες ημέρες αλλά σας ισχετεύουμε να μας βοηθήσετε να ζτίσουμε ένα σχολείο για να μη μεγαλώσουν τα παιδιά μας μέσα στην αμάθεια».

Η δημιουργία είναι έμφυτη στον Έλληνα. Από τους παλαιότερους ιστορικούς χρόνους, μετά από την παρασκήνη των μικροσοσπικών μοναρχιών της ηφαιστίας εποχής τις οποίες περιγράφει ο Όμηρος, ο Έλληνας έγει απορρίφει και έχει αρνηθεί να δεχτεί, όποτε του ήπαν δυνατό, οποιοδήποτε πολιτικό σύντημα το οποίο δεν του παρείχε ισοτιμία με όλους τους άλλους συμπολίτες του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ο Μοργκεντάου συνδέθη με προσωπική φιλία με τον Ουίλσον και αντή ιστήξε η βαση του διορισμού του ως πρεσβευτή στην Κονσταντινούπολη.

2. Νικόλαος Πολίτης (1872-1942): Διεθνολόγος και πολιτικός. Διδαξε διεθνές δίκαιο στο Πανεπιστήμιο των Παρασίων. Διευθυντής του υπουργείου Εξωτερικών (1914-1916), υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Εθνικής Αυτονομίας (1916-1917) και στη συνέχεια της κυβέρνησης Βενιζέλου (1917-1920). Πρότος αντιπρόσωπος της Ελλαδας στην Κοινωνία των Εθνών και αργότερα πρεσβευτής στο Παρισι (1924-1925, 1927 και 1930-1931). Δημοσιεύει πολλές εργασίες και βιβλία περί διεθνούς δικαίου.

3. Για το ιστορικό της Νήσο Ήση Ρηγίδη βλέπε το έργο του James L. Barton «The Story of Near East Relief (1915-1930)», New York, 1930.

4. Στήριξ Πατούς (1862-1954): Διπλωμάτης και δημιούργος Αθηναίων. Η πρότη του δημιαρχία αφορούσε την περίοδο 1917-1920. Επανεξέλεγκ το 1922 και το 1925.

5. Ο ομιλητής υπανισόδοταν την επινόηση (1878) του ηρεμητικού λαμπτήρα πυρακτωσεώς εκ μέρους των αμερικανού εφευρέτη Τόμας Αλβέν Edison (1847-1931).

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΒΡΟΥ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ

Σούρουπλη 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Τηλ. 8839951

Διανέμεται Δωρεάν

Οι Εβραίοι στην ελληνική Σμύρνη

Σ

ε σειρά άρθρων του στο περιοδικό «Ιστορία» (Αύγουστος 1996) με τίτλο «Σμύρνη η Πολυεθνική», τα οποία αναφέρονται στην πρωτεύουσα της Ιωνίας, την Σμύρνη, όταν κατοικούσαν σ' αυτή οι Έλληνες, οι Καθηγητής κ. Πολ. Κ. Ενεπεκίδης αναφέρει τα παρακάτω για την εκεί εβραϊκή παρουσία:

Του Καθηγητού
κ. ΠΟΛ. Κ.
ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ

Με το τέλος της κυριαρχίας των Μαυριτανών στην Ιβηρική Χερσόνησο στις αρχές του 15ου αιώνα ξύπνησαν στο πνεύμα των Ισπανών όλα τα δεινά μιας ανελέητης θρησκευτικής παραφροσύνης που είχε τη μανία να καταδιώκει και που τα εγκλήματά της είχαν για στόχο όλων εκείνους οι οποίοι δεν μπορούσαν να συμφερούσι τις θρησκευτικές δοξασίες της Ιεράς Εξετάσεως. Οι Εβραίοι, που επί Μαυριτανών ακόμη κατέζηταν θέσεις επιφρόνης ως κρατικοί υπάλληλοι, γιατροί και λόγιοι, ήταν οι πρώτοι που αισθάνθηκαν την ορμή των γεγονότων. Εγκατέλειψαν την Ισπανία και σκορπίστηκαν στους τέσσερις ανέμιους. Σε μεγάλο αριθμό εγκαταστάθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία όπου οι σουλτάνοι τους πρόσφεραν απεριόριστη φιλοξενία. Μολονότι ζούσαν, ιδιαίτερα με τον μουσουλμανικό πληθυσμό, «εν αγαστή συμπνοία» και κατοικούσαν πολύ κοντά του, κατάφεραν να διατηρήσουν το γλωσσικό ιδίωμα που είχαν φέρει μαζί τους από την Ισπανία - πάντως σε κολοφωνέη μορφή - ως τώρα με ιδιαίτερη επιμονή. Στις κοινότητές τους απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα αυτοδιοίκησης όπως και οι χριστιανικές κοινότητες. Δεν

υπάρχει κανένα πολιτικό κώλυμα που ασκεί περιοριστική επιφρόνη στην εξέλιξή τους. Το ότι όμως τα εκπαιδευτικά τους ιδρύματα βρίσκονται σε κατάσταση ανατριχιαστικής παραμέλησης, αυτό το οφείλουν αποκλειστικά και μόνο στην παρανόηση και στον φανατισμό των φαβίνων τους. Το σχολείο της Καλούμενης ισραηλιτικής κοινότητας αριθμεί, σ' έναν πληθυσμό 15.000 Εβραίων, ούτε καν 300 ως 400 μαθητές. Η διδασκαλία σ' αυτό αποκορυφώνεται σε μια άκαρπη ερμηνεία των ιερών γραφών. Σε μερικές μικρές ιδιωτικές σχολές διδάσκονται παράλληλα με τους φυσικομαθηματικούς κλάδους και λίγα γαλλικά με μια μέθοδο διδασκαλίας όμως που είναι, όπως και στα άλλα σχολεία τους, καθόλου πρακτική και σκοτώνει το πνεύμα των μαθητών. Η προσπάθεια της «Alliance Israélite Universelle» να ιδρύσει σχολεία αρρένων και θηλέων δεν βρήκε στους κόλπους της ισραηλιτικής κοινότητας παρά μόνο λίγους υποστηρικτές. Πολυάνθρωπες ισραηλιτικές κοινότητες συναντούμε, στα ενδότερα της Μικράς Ασίας, μόνο στη Μαργησία, τον Κασαμπά και το Αϊδίνι, όπου τα σχολεία τους, όμως, βρίσκονται σε ακόμη χειρότερη κατάσταση.

To ισραηλιτικό νοσοκομείο

Ιδρύθηκε από ένα μέλος της οικογενείας Ρότσιλντ, τον βαρόνο Σάλομον Ρότσιλντ, το έτος 1831. Το κτίριο είναι παλαιό, ισόγειο και από κάθε πλευρά ελλιπές. Τα έσοδα του νοσοκομείου είναι ελάχιστα, η είσοδος ασθενών περιορισμένη, η περιθλαψή παρουσιάζει ελλείψεις. Η κοινότητα καταβάλλει τον τελευταίο και όριο αξιέπαινες προσπάθειες για να ανεβάσει το επίπεδο του ιδρύματος. Ένας γιατρός είναι επιφορτισμένος με τα καθήκοντα της ιατροφαρμακευτικής υπηρεσίας.

Επησίως περιθάλπονται περίπου 200 ασθενείς

δωρεάν. Εκτός αυτού υπάρχει ακόμη μια πολυχλινική για φτωχούς και αυτή αποδεικνύεται η πιο χορηγημένη, επειδή οι Ισραηλίτες αισθάνονται γενικά μεγάλη αποστροφή προς την παραμονή τους σε νοσοκομείο και με την αφοσίωση που τρέφουν προς την οικογενειακή ζωή προτιμούν μάλλον να υποφέρουν χάτω από τις πιο δυσμενείς συνθήκες στο σπίτι παρά να υποβάλλονται σε μια ορθολογιστική θεραπεία έως από το σπίτι τους. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο άρρωστοι Ισραηλίτες κάνουν τόσο περιορισμένη χρήση του νοσοκομείου. Τα έσοδα ανέρχονται σε 400 λίρες Τονδκίας, και άλλα τόσα περίπου είναι τα έσοδα.

Εκδόσεις

* Ευτυχίας Νάζιμαν:
Γιάννενα-Ταξίδι στο
παρελθόν (Αθήνα:
Talos, 1996)

Η στή στον περισσότερους ομοθήπους για τη μεγάλη της δραστηριότητα στις γυναικείες εβραϊκές Οργανώσεις. Η και Νάζιμαν έχει προσφέρει πολλά στα κοινά: στη δημιουργία εκδηλώσεων, στα συνέδρια, στις θρησκευτικές γιορτές.

Πρόσφατα η Ευτυχία Νάζιμαν έγινε γνωστή και για την προσφορά της στα Γράμματα. Η έκδοση του πρότοντος βιβλίου με τίτλο «Γιάννενα - Ταξίδι στο Παρελθόν» (εκδόσεις Talos) είναι μια πολύτιμη προσφορά στην Εβραϊκή Κοινότητα Ιωαννίνων, στην ιστορία και τα θέματα των θρησκευτικού εβραϊσμού, στην πολιτισμική μας κληρονομιά.

Όπως γράφει η ίδια η συγγραφέας στον πρόλογό της «Οι παραδόσεις μας, ατελείωτα χρόνια στη διασπορά, άντεξαν μαζί μας και

μιας συντρόφεψαν στην πορεία μας. Όταν η πορεία σταμάτησε, έγιναν μνήμες, έγιναν νοσταλγία για μας που υπάρχουμε, όσο υπάρχουμε. Είμαστε ο δεσμός ανάμεσα στο παρελθόν και στο μέλλον. Ο, τι θυμόμαστε, ας μην αφήσουμε να ξεχαστεί, να χαθεί. Ας τα μεταδώσουμε στους πιο νέους. Αν έχουν μια άγκυρα στην παραδοση, θα αντιμετωπίσουν καλύτερα το σήμερα, το αύριο». Και σ' αυτά τα λόγια περικλείεται όλη η σημασία και η αξία του βιβλίου.

Το βιβλίο περιέχει μαρτυρίες επιζώντων, στοιχεία βιογραφικά, ιστορικά, λαογραφικά, πολιτιστικά και γλωσσολογικά, τα οποία, αρμονικά και ισορροπημένα τοποθετημένα μέσα στο κείμενο, συνθέτουν την προπολεμική εικόνα του Εβραϊσμού των Ιωαννίνων και τα τραγικά βιώματα των διαγμού. Σε αυτό βοηθά και το φωτογραφικό υλικό του βιβλίου που προέρχεται από το προσωπικό αρχείο, το οποίο με μεγάλη ενιασθροία έχει διατηρήσει η και Νάζιμαν. «Αποφάσισα να σώσω όποια στοιχεία από τη θρησκευτική κοινότητα δεν έσβησε ο χρόνος», λέει η συγγραφέας, «... χωρίς κανένα απώτερο σκοπό, φύλαγα πάντα ό, τι την αφορούσε. Άλλα να που ξαφνικά ταιριάζουν όλα μαζί, θαρρεῖς και τα μάζενα επίτηδες. Αποκόμματα εφημερίδων, γράμματα της κατοχής, γιαν-

νιώτικα εβραϊκά και ελληνικά τραγούδια, λέξεις από τη μιλιά μας τότε, που έφθαναν στα χειλή μου αυθόρυμητα και χώλια διν ακόμα».

Η και Νάζιμαν αφιερώνει το βιβλίο της «σ' αυτούς που άδικα χάθηκαν» και «στους Δικαίους των Εθνών», εκφράζοντας την οφειλόμενη ευγνωμοσύνη στους Χριστιανούς συμπατριώτες που με θάρρος και ανθρωπιά βοήθησαν Εβραίους στην αγωνιώδη προσπάθεια της επιβίωσης κατά την περίοδο της Κατοχής. «Θέλησα ν' αναφερθώ στον πρώτο καιρό του Πολέμου και πώς καταφέραμε να επιζήσουμε τις τραγικές μέρες που ακολούθησαν και νά σωθούμε από τη μεγάλη καταστροφή, τη shoah, που της έδωσαν το όνομα Ολοκαύτωμα», αναφέρει η συγγραφέας και κλείνει την αφιέρωση του βιβλίου της με μια ενχή «Ας γίνει μήνυμα στα παιδιά των παιδιών μας».

* Δημήτρης Τσιβικόπουλος: Φως εξ Ανατολής (Αθήνα: Eleftherotypia, 1996)

«Ελληνικά Γράμματα», 1996).

Ο πως σημειώνει ο συγγραφέας στον πρόλογό του με τον τίτλο «Φως εξ Ανατολής»: «... Συγκέντρωσα στον παρόντα τόμο δοκίμια και μελετήματά μου με θέματα από τη λογοτεχνία της αρχαίας Εγγύς Ανατολής, που συνέγραψα στο διάστημα από το 1989 μέχρι το 1995. Τα περισσότερα απ' αυτά δημοσιεύτηκαν στην ημερήσια εφημερίδα της Βορείου Ελλάδος Μακεδονία (άλλοτε αυτούσια και άλλοτε κάπως συντομευμένα) και σ' άλλα λογοτεχνικά περιοδικά, για τα οποία γίνεται μνεία στο τέλος του βιβλίου.

Τα δοκίμια και τα μελετήματα αυτά καλύπτουν ένα ευρύ θεματολογικό φάσμα από τους πολιτισμούς των λαών της αρχαίας «Εύφορης Ήμισελήνου», που εκτείνεται σ' ένα χρονικό διάστημα πάνω από 2.000 χρόνια. Με τη σημερινή τους δημοσίευση σ' έναν τόμο, προσπάθησα να τα ταξινομήσω και να τα παρουσιάσω κατά χρονική απλώση σειρά, δηλαδή κατά σειρά χρονικής προέλευσεως των κειμένων, από το αρχαιότερο προς το νεότερο».

Λάβαμε επίσης:

Παν. Βλαχόπουλος: Οι κίνδυνοι της ανθρωπότητας (Αθήνα, 1996)

Πίνακας Περιεχομένων

ΙΘ' Τόμου «Χρονικών»
(1996, τεύχη 141-146)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΕΥΧΩΝ

Τεύχος 141 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1996)
Τεύχος 142 (Μάρτιος-Απρίλιος 1996)
Τεύχος 143 (Μάιος-Ιούνιος 1996)

Τεύχος 144 (Ιούλιος-Αύγουστος 1996)
Τεύχος 145 (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1996)
Τεύχος 146 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1996)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

- Αιμιλιανός (Μητροπολίτης Κώου), 146/2
Αλιβιζάτος Αμ., 143/3
Αλγανάτης Χ., 141/18
Αποστολάτος Γερ., 144/14
- Βαρδώνος Δ., 146/8
Γεράκης-Ευταξίας Α.Σ., 141/13
Δήμου Ν., 143/2
Ζανκέλεβιτς Β., 141/12
Ζούμπος Γ., 145/15
Ζώης Λ., 145/3
- Ιωάννου Γ., 146/23
Καλαϊτζάκης Φ., 141/3
Κωνσταντίνης Κ., 142
- Λίποβατς Θ., 141/2
Λουκάτος Σπ., 143/6
- Μαΐς Ν., 144/6
Μαζοής Ν., 143/22
Mayor Fr., 144/4
Μωυσής Εσδράς, 145/9
- Πάγκαλος Θ., 144/5
Παπανδρέου Γ., 144/9
Ράβελινγκ Β., 141/10
- Σαλέβ Υιτσάζ, 145/23
Σαρηγιάννης Γ., 143/19
Σιδηρόπουλος Ν., 145/20
Στεφανόπουλος Κ., 144/3
- Τσιρπανλής Ζ., 146/3
Φρεζής Ρ., 145/6
Φώτος Κ., 141/15
- Χατζόπουλος Ηλ., 145/10
Χεκίμογλου Ευ., 146/11

Ο πρώτος αριθμός αναφέρεται στο τεύχος και ο δεύτερος στη σελίδα του συγκεκριμένου τεύχους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

Αντισηματισμός, 143/3, 145/2
Αουσβίτς (στρατόπεδο), 146/22

Γκαροντί P., 146/24

«Δελτίον Εβραϊκών Ειδήσεων» (εφημερίδα),
142/36 κ.ε.

Εβραϊκά (θέματα), 143/19
«Εβραϊκή Εστία» (εφημερίδα), 142/50 κ.ε.
Εβραϊκή Ταξιαρχία, 145/10
ΕΔΕΣ και Εβραίοι, 144/14
Έλληνες Εβραίοι, 146/8
Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία, 143/3, 143/29

Gill Br., 146/16

Ισραηλιτική Κοινότητα Αγρινίου, 142/17
Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, 142/7
Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας, 142/15, 146/25
Ισραηλιτική Κοινότητα Βόλου, 142/20
Ισραηλιτική Κοινότητα Ζακύνθου, 145/3
Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης,
142/57, 143/6, 146/11, 146/23
Ισραηλιτική Κοινότητα Θήβας, 141/3
Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων, 141/15, 146/20
Ισραηλιτική Κοινότητα Καρδίτσας, 142/23
Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριάς, 142/31, 146/21
Ισραηλιτική Κοινότητα Κέρκυρας, 142/25, 145/15

Ισραηλιτική Κοινότητα Κω, 142/27, 145/14
Ισραηλιτική Κοινότητα Λαρίσης, 142/28
Ισραηλιτική Κοινότητα Ναυπάκτου, 141/18
Ισραηλιτική Κοινότητα Πατρών, 142/18
Ισραηλιτική Κοινότητα Πρεβέζης, 142/29
Ισραηλιτική Κοινότητα Ρόδου, 146/3
Ισραηλιτική Κοινότητα Τρικάλων, 142/23
Ισραηλιτική Κοινότητα Φλωρίνης, 142/31
Ισραηλιτική Κοινότητα Χίου, 142/32

Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος,
142/Αφέρωμα, 143/27, 144/Αφέρωμα

Λεβινάς Εμμ., 143/22

Ολοκαύτωμα, 141/10, 141/13, 142/59, 143/2, 146/2,
(Μουσείο του Ολοκαυτώματος στην Ουάσιγκτον),
146/16
Οργανισμός Περιμάλψεως και Αποκαταστάσεως
Ισραηλιτών Ελλάδος, 142/34

Ρατσισμός, 141/2

Σαγκάλ Μ., 141/9
Σπίρερ Έρμιαν, 145/6
Συναγωγή Βερολίνου, 145/9
Φριζής Μ., 141/21

Γράμματα στα «Χρονικά»:

• **Βασ. Κραψίτη:** Ο Συνταγματάρχης Μ. Φριζής,
141/22. • **Κ. Χατζηαντωνίου:** Τι «λησμονεί» ο κ.

Έντουαρντ Σάιντ 143/32. • **Γ.Π. Νικολόπουλου:**
«Όλοι είμαστε αδέρφια», 145/25.

Βιβλία (παρουσίαση):

• Ζαχ. Ν. Τσιρπανλή, «Ανέκδοτα έγγραφα για τη Ρόδο και τις Νότιες Σποράδες από το αρχείο των Ιωαννιτών Ιπποτών», 1 (1421-1453), 141/19. • Κύκλου Gaston-Cremieux, «Temps Juif, Lecture laïque», 141/19. • Σ. Πέρες, «Μαχόμενος για την Ειρήνη», 141/19. • Μεθ. Φούγια, «Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση», 141/20. • N. Μάτσα, «Η ιστορία των χαμένων περιστεριών», 141/20. • Ιαν. Χανταλί, «Από το Λευκό Πύργο στις Πύλες του Αουσβίτς», 141/20. • Εμμ. Λεβινάς, «Τέσσερις ταλαιπωρικές μελέτες», 141/20. • Ερ. Σεβίλια, «Αθήνα-Αουσβίτς», 141/21. • Εταιρείας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, «Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια», 143/30. •

Φραγκ. Αμπατζοπούλου, «Η λογοτεχνία ως μαρτυρία - Έλληνες πεζογράφοι για τη γενοκτονία των Εβραίων», 143/30. • Σ. Αγουρίδη, «Ιστορία της θρησκείας του Ισραήλ», 143/30. • Στ. Ροζάνη, «Ο σύγχρονος Ιουδαϊσμός», 143/30. • Elie Wiesel, «All rivers run to the sea», 143/31, G. Sed-Pajua (z.á.), «L'Art Juif», 143/31. • Agn. Desarthe, «Un secret sans importance», 143/32. • Od. Abadie, «Γη της Απόγνωσης, Birkenau Bergen, Belsen», 144/16. • Αντ. Σανουδάκη, «Ράους. Στην κόλαση του Μελκ, ο Κώστας Α. Ξεζάκης», 145/24. • S. Alizon, «Άσκηση Ζωής», 145/24. • Πάουλ Τσέλαν, «Του κανενός το Ρόδο», 146/25. • J. Lewis Herman, «Βία-επακόλουθα-ψυχικά τραύματα-θεραπεία», 146/26.

Η σωτηρία των Εβραίων του Βόλου κατά την Κατοχή

Συνέχεια από σελ. 2

απέδειξε πραγματικά ότι ήταν ένας αληθινός Χριστιανός, γιατί αν δεν συμπεριεφέρετο κατ' αυτόν τον τρόπο δεν θα ήταν γνήσιος πιστός δούλος του Κυρίου μας, γιατί ο Απόστολος Παύλος μάς εδίδαξε εν συνεχείᾳ του ιδίου του Κυρίου μας, ότι πρέπει μέσα αριθμώς στην κοινωνία των ανθρώπων να αγαπούμε ο ένας τον άλλον και να διώγουμε μαζικά μας τα σύννεφα των προκαταλήψεων και των άλλων διαχωριστικών τελεγάνων, που οφθανούνται και δυστυχώς χωρίζουν τους ανθρώπους.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ είναι μία τραγική περίοδος στην οποία τοποθετήθηκε την πόλη και έχει δοθεί η ευκαιρία να στρέψουμε τον φακό του ενδιαφέροντός μας σε άλλες πτυχές αυτής της μεγάλης ιστορίας, αυτής της μεγάλης εποποίας και κάθε φορά δικαιώνεται η απόφασή μας να επεκτείνουμε την έννοια της Εθνικής Αντίστασης απ' το βουνό εις την πόλη και έχω τονίσει κατ' επανάληψη και πρέπει και απόψε να το τονίσω ότι μ' αυτό δεν θέλομε ουδέ κατ' έλάχιστον να υποβαθμίσουμε και να υποτιμήσουμε τον ένοπλον αγώνα των γηγεινών παιδιών της Ελλάδος, που εργατέλειψαν τα σπίτια τους και ανέβηκαν στα βουνά για να πολεμήσουν τους κατακτητές, άλλα αυτό επίσης δεν μας εμποδίζει στο να αποδίδομεν την πρέπουνταν τιμήν σε όλους εκείνους που εις τα μετώπισθεν έπαιξαν τον ρόλο τους, έναν ρόλο τον οποίο τον έχω τονίσει πάντοτε μετά λόγου γνώσεως, έναν ρόλο ο οποίος δεν υπολείπεται σε τίποτε από την προσφορά των ενόπλων θυμάτων του αγωνιζούμενου λαού μας.

ΜΑΣ ΔΟΘΗΚΕ, λοιπόν, η ευκαιρία άλλες χρονιές να σταθούμε σε ορισμένες πτυχές αυτής της εποποίας και φέτος μας δόθηκε αυτή η δυνατότητα να μάθουμε μερικά πράγματα, τα οποία αγνοούσαμε ίσως, δεδομένου ότι ο δεύτερος των εισηγητών, ο κυρίος Τσιλιβίδης είχε συγγενικούς δεσμούς με τον αειμνήστο Μητροπολίτη Ιωακείμ και επομένως είχε την δυνατότητα να τον απούνται και να καταγράψει εκείνα τα οποία ο γέρων Μητροπολίτης μπορούσε ν' αιρητείται στα έσχατα έτη της ζωής του. Γ' αυτό και αυτή η μαρτυρία, την οποία αυτή την ώρα, απόψε, μας έδωσε είναι μία έγκριση και αξιόπιστη μαρτυρία, η οποία δεύχεται πραγματικά έναν ιεράρχη, ο οποίος ενδιόσκετο εις το ύψος των περιστάσεων.

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ο Θεός εφρόντισε ώστε ο Μητροπολίτης και ο Γερμανός πρόξενος Σέφελ να έχουν αυτή την στενή συνεργασία και φιλική συναδελφική σχέση απ' την οποία προέκυψαν πολλά τ' αγαθά διά των λαό μας, όπως έχω πληροφορηθεί εκ των ιστορικών βιβλίων και από τους άλλους είναι και ο λόγος διά των οποίων μετά απ' την απελευθέρωση τον Γερμανός πρόξενος Σέφελ οδηγήθηκε στο δικαιστήριο των δοσιλόγων απηλάρη παντηρικώς, διότι ειρέθησαν Έλληνες, οι οποίοι μαρτύρησαν υπέρ αυτού, ότι δηλαδή ενεργέτησε τον λαό μας από της θέσεως την οποία κατέβηκε και ίδιον απόψε μία νεωτέρα απόδειξης το ότι πραγματικά είσι τον Μητροπολίτη Ιωακείμ ξεμνητηρεύθη την αλήθευση εις δι αφρού τους Ισραηλίτας της περιοχής μας. Βεβαίως είναι ειτύχημα το

γεγονός ότι η Ισραηλίτικη Κοινότητα του Βόλου είναι εξ' εκείνων των κοινοτήτων, που έσχον τις ολιγότερες απώλειες, όπως ακούσαμε προηγουμένως σε σχέση και σύγκριση με τις ισραηλίτικές κοινότητες άλλων πόλεων της πατρίδος μας και ίσως να οφεύεται αυτό και σε αυτή την περίπτωση που ακούσαμε απόψε και σε αυτή τη συμβολή γιατί πραγματικά εκείνη την εποχή κάθε βοήθεια, την οποία μπορούσε να δώσει κανείς σε ανθρώπους οι οποίοι εκανδύωνταν προ βοήθεια πολλαπλασίως ενεργετική γι' αυτούς τους ιδίους. Όταν δε λάβει κανείς υπόψη την απισοδιαλογική της τρομοκρατίας και τις απειλές, τις οποίες μετήγγοντο οι καταστήτες και αυτό είναι γνωστό με τις προηγουμένες και τις διασημούμενες των να μην κρίψει κανείς κανέναν εκ των κατασημενών ή καταδικομένων, αν λάβει δε κανείς υπόψη του κι αυτό το γενικότερο κλίμα, τότε, απόμα περισσότερο εκτιμά τις τοποθετήσεις και τις αντιλήψεις και τις ενέγγιες των ανθρώπων της Εκκλησίας υπέρ των Εβραίων κατά το θηρσεύμα, Ελλήνων κατά τα άλλα συμπολιτών μας.

ΚΑΙ ΘΑ ΠΕΡΙΜΕΝΕ θέβαια κανείς αισθητοί μου, ότι όλα αυτά που ανήκουν εις το παρελθόν πλέον και συνθέτουν όπως είπα την γεοτέραν πτυχή της εθνικής μας ιστορίας, θα περιμένει λέγω κανείς ότι θα απετέλουν, θα έπειτε να απετέλουν διάσειραν ολόκληρων γενεών ανθρώπων διδαγμάτα για να τα ακολουθήσουν οι άνθρωποι στην ζωή των, παθήματα εκ των οποίων προέρχονται τα διδαγμάτα. Δινοτυχός όμως, θα πρέπει να διαπιστώσω ότι επεσήμανται εις την πατρίδα μας δινοτυχός, άλλα και εις άλλες χώρες ιδιως της Ευρώπης όπως και εις αυτήν απόμα την Γερμανίαν, έχουν εμφανιστεί τον τελευταίο καιρό φαινόμενα ωσόμα εις βάρος των Εβραίων κατά το θρήσκευμα πολιτών των χωρών αυτών. Θα περιμένει κανείς ότι ο Έλληνες δεν θα είχαν ποτέ καμία σχέση με ωστιστικές ιδέες και αντιλήψεις και τούτο διότι αυτό επιβάλλει η κοινότητά μας, η αρχηγία μας και η παιδεία μας, επίσης η ιστορία μας, γιατί εδώ γεννηθήκε η έννοια της ελευθερίας, γιατί εδώ απ' τους πατέρες μας εδιδάχθησαν αυτό το οποίο λέγεται ο Απόστολος Παύλος ότι δηλαδή: «Εξ ενός αίματος ετοίμησεν ο Θεός παν γένος ανθρώπων». Γ' αυτό και λιπούμεθα λιπούμεθα πραγματικά για να μην πο συγχρόνιζομεθα, όταν βλέπουμε ότι αυτό το κίνημα των νεοναζιστών και των ωστισμού συντεχώς κερδίζει έδαφος και όχι μόνο εις την Γερμανία όπου πρωτοεμφανιστήρια, άλλα και σε άλλες χώρες, όπου βέβαιως απεινώς καταδικεται με νόμους και με διατάραμα, εμφανιστήρια δικτυώς και στη χώρα μας.

ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΠΕΡΑΣΕΙ πολλά χρόνια από τότε που εις τους τοίχους εδώ της Εβραϊκής συναγωγής εγκάψηκαν ναζιστικά και αντισημιτικά συνθήματα. Σινθήματα τα οποία δεν μπορεῖ να ξέρει κανείς ποιο χέρι τα έχραψε, άλλα ωστόσο αυτό το χέρι σε οποιοδήποτε άνθρωπο κι αν ανήραι είναι ένα χέρι βεβήλο, γιατί το μίσος όταν καλλιεργείται ανάμεσα

στους ανθρώπους, αυτό δεν μπορεί να είναι χριστιανικό, είναι μία εκδήλωσις πιθανού, καθετί το οποίο είναι μύσος οδηγεί στο φανατισμό και πάντοτε ο φανατισμός δεν μπορεί να έχει καμία σχέση με την ευθυνούσια, την οποία επιφέρεται ο χριστιανισμός μας, η θρησκεία μας, η πίστη μας, η κουλτούρα μας και η αγωγή μας. Και θα πρέπει να είμαστε πολύ προσεχτικοί πραγματικά για το μέλλον γενικότερα της ανθρωπότητος, διότι διαβλέπω νέα σύννεφα εις τον ορίζοντα της Οικουμένης. Ισως ο Θεός μας επιφύλάσσει νέες δραματικές ημέρες, όπου οι ανθρώποι θα επαναστήσουν ο ένας εναντίον του άλλου και θα επέλθει Έθνος - Επέθνος, όπως λέει και η Παλαιά Διαθήκη. Ισως ο Θεός μας επιφύλάσσει διά την αφροσύνη μας να ξαναζήσουμε περιόδους και δραματικές στιγμές σαν και αυτές που έχουμε οι πατέρες μας ή και οι πλέον ηλικιωμένοι από εσάς κατά την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής.

ΠΑΝΤΩΣ, Η ΓΕΝΙΚΗ εντύπωσις που υπάρχει σήμερα είναι ότι ο νέος αώνας που αρχίζει ύστερα από τέσσερα χρόνια με την τρίτη χιλιετία, θα φέρει μαζί του όχι την ειρήνη, όπως επιθυμούμε, αλλά θα οδηγήσει σε νέες συγκρούσεις. Ποιος περιμένει στις αρχές του 2000 αι., ότι αυτός ο αώνας θα διηγήσετο με δύο παρακομμάτους πολέμους και με απείρους άλλους μικροτέρους όπου εξήθη αφθονον ποταμιδόν το ανθρώπινον αίμα και όπου η ανθρώπινη αξία υποβαθμιστήκε και όπως τώρα ενώ εισερχόμεθα εις την τρίτη χιλιετία και εις τον 21ό αι. αντικειτοπλίζουμε το φάσμα μας νέες απειλής εναντίον της ειρήνης, εναντίον της γαλήνης των ψυχών μας, εναντίον της ειρηνικής συντάξεως όλων των ανθρώπων, που θα αποτελούσε το όραμα εκπομπών ψυχών. Αλλά στα χέρια μας είναι να προλάβουμε το κακό, στα χέρια μας είναι «εν τη γεννέσει του» να το πατάξουμε, στα χέρια μας είναι να διδάξουμε στα παιδιά μας ότι μόνο με την αγάπη οι ανθρώποι μπορούν να στηριχθούν και μπορούν να επιβιώσουν και μπορούν να καταλάβουν νίκες πνευματικές και μόνον τότε η ποιότητα της ζωής μας, για την οποία τόσος πολὺς λόγος γίνεται τα τελευταία χρόνια, μπορεί να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο, διότι όπως πολλές φορές έχου πει, ποιότητα της ζωής δεν είναι μόνο τα πάρκα, δεν είναι μόνο τα δέντρα και το πάσιν, η ποιότητα της ζωής έχει κάτι το πιο ουσιώδες, πιο βαθύ, πιο ιερό, πιο απόκρυψο, είναι αυτό που ο καθένας μας κλείνει μέσα στον εαυτό του και αυτό είναι το ακίνητο, ο ακίνητος εσωτερικός πλούτος και θησαυρός της πνευματικότητας του καθενός μας.

ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΜΟΥ, εγώ είμαι πολύ συγκινημένος απόψε όπως νομίζω και σεις επί το άκουσμα όλων αυτών των πληροφοριών, που εμάθαιμε απόψε και που μας κάνουν να λέμε να είναι αιωνία η μνήμη και του αειμνήστου Μητροπολίτου Ιωακείμ και των συνεργατών του εις αυτόν τον αντιστασιακόν αγώνα των μετώπισθεν, αλλά και να είναι αιωνία η μνήμη των θυμάτων αυτής της λαϊλατας, της διαβατικής λαϊλατας, η οποία εσάρχωσε τότε την ανθρωπότητα και η οποία «ιερή εις το παρόδο» αποτελούσε την πραγματή έκφραση και ειφαμογή των διδαγμάτων του νιτσεΐσμου, των διδαγμάτων της αθετίας, των διδαγμάτων της υλοκρατίας, διότι αριθμώς ο Νίτσε αποτελούσε τον θεωρητικόν κύρωνα, επάνω εν τον οποίο ειστρέψθη το καθεστώς του λεγομένου «εθνι-

κοσσοσιαλισμού». Εάν επομένως, θέλουμε να μην ξαναζήσουμε νέες τέτοιες καταστάσεις, θα πρέπει ν' αγωνιστούμε. Τίποτε δεν έρχεται αυτόματα και τίποτε δεν χαρίζεται σ' αυτή τη ζωή, κατακτίεται με πολλούς αγώνες και εκείνο που πρέπει να επιδιώξουμε να κατακτήσουμε ή μάλλον να επανακτήσουμε είναι η ελληνορθόδοξη παραδοσή μας, η παράδοση αυτού του λαού, αυτού του τόπου στην συντοπική του πλειονότητα και πλειοψηφία, η οποία είναι μία παράδοση ανοικτή, ανοικτής αγάπης και αυτοπροσφοράς και αυτοθυσίας, μία παράδοση, η οποία μπορεί να πω ότι και αυτή συγχεφαλαύνεται σ' εκείνο το οποίο πάλι ο Απόστολος Παύλος γράφει, ότι δηλαδή «έίναι καλύτερα το να δίνει κανείς παρά να λαμβάνει».

ΕΠΟΜΕΝΩΣ, αγαπητοί μου, «στώμεν καλώς, στώμεν μετά φύσου» μπροστά μας έχουμε ένα άδηλο μέλλον, του οποίου δεν γνωρίζουμε το περιεχόμενο, οι ευχές μας βεβαίως είναι να υπάρχει ειρήνη στην ανθρωπότητα και οι ανθρώποι να γίνουν ανθρώποι με σπλάχνα οικτογόνα, αλλά βλέπετε αυτά είναι ευχές, η πραγματικότητα είναι πολύ πικρή. Να σας θυμίσω τι γίνεται με τους Κούρδους, να σας θυμίσω τι γίνεται αυτή την ώρα στο Ζαΐρ και δεν ανησυχεί κανένας κι όλοι λέμε δεν βαριέσαι μαζούλι είναι, δεν μας φθάνουν εμάς εδώ, αλλά αν σκεφτόμαστε έτσι, τότε πραγματικά κάποτε ο Θεός θα επιτρέψει να γευθούμε και εμείς αυτά τα δεινά, τα οποία γεύονται τώρα όλοι άνθρωποι, που είναι και αυτοί παιδιά του Θεού. Πολύ σκοτεινές ημέρες περιμένουν την ανθρωπότητα και ενζήμαι να βγω φεύγης και εύχομαι όλα αυτά τα οποία σας λέγω να μην πραγματοποιηθούν, αλλά δυντινώς τα σημεία των καιρών είναι τέτοια και τόσα, ώστε τους ανθρώπους που σκεφτόμαστε να μας έχουν περιαγάγει σε μία κατάσταση αγωνίας, μία κατάσταση όπουν πραγματικά προσπαθούμε από τώρα να δούμε, τι είναι δυνατόν να προκεψύει αύριο, μεθώριο, στο απότερο ενδεχομένως μέλλον αυτού του τόπου.

ΣΤΑΜΑΤΩ ΕΔΩ, ευχαριστώντας και από την θέση αυτή και την Ένωση των Χριστιανών Επιστημόνων με την οποία από κοινού η Μητρόπολις και εκείνοι έχουμε καθιερώσει και εργανισθεί την αφιέρωση άπαξ του έτους μιας Κυριακής για αυτά τα θέματα. Θα συγχαρώ επίσης τους δύο λαμπτρούς εισηγητές και ομιλητές της αποφινής βραδιάς, τον κύριο Μαρσέλ Σολομών, που είναι και αγαπητός μου, προσωπικός φίλος γι' αυτή την ιστορική αναδρομή την οποία μας έκανε για την παρουσία και την προσφορά της Ισραηλιτικής Κοινότητας στο Βόλο, καθώς επίσης και τον αγαπητό συνεργάτη μας, τον κύριο Δημήτριο Τσαλιβίδη, που από προσωπικές του αναμνήσεις μας μετέφερε πληροφορίες πολύτιμες, που αριθμώς συγκλίνουν όλες μαζί στο ίδιο συμπτέρασμα, στο συμπτέρασμα ότι η Εκκλησία μας στα χρόνια εκείνα επετέλεσε το χρέος της απέναντι των ανθρώπων, έστω και αν οι ανθρώποι αυτοί ήταν διαιροετικού θρησκεύματος, όπως είναι οι Ισραηλίτες, τους οποίους αναμνισθεί αυτή τη στιγμή, γιατί βεβαίως όλοι γνωρίζουμε το δράμα των Εβραίων όλου του κόσμου και την τελεκή λύση, την οποίαν επενόησαν οι εγκέφαλοι των κακοπρωτεύων τύπων για να δώσουν μία τέτοια λύση σ' ένα πρόβλημα, η οποία λύσης βεβαίως όχι ανθρώπινη δεν ήτο, αλλά θα έλεγε κανείς ούτε καν λογική.

ENGLISH SUMMARY

OF THE CONTENTS OF ISSUE No 147 VOL. 20

January - February 1997

✓ In his article entitled *The Salvation of the Jews of Volos during the German Occupation*, the Metropolite of Demetriadia (in the area of Thessaly) Mgr. Christodoulos describes the efforts made during the German Occupation by the local Church Authority, to protect the Jews of the area. With this opportunity, the Metropolite Christodoulos condemns any effort made to revive nazism and antisemitism.

✓ Mrs Maroula Gamessi remembers her *Jewish compatriots of Castoria of old*, (in the area of Macedonia), most of whom perished in the nazi camps.

✓ The *Jewish Community of Istanbul* (Turkey) was very prosperous during the 19th and the beginning of the 20th century, occupying an entire district with its own schools and synagogues. Today the Jews of Turkey number no more than 25.000, while slowly the Jewish presence in the country is diminishing.

✓ The American Jewish diplomat *Henry Morgendau* (1856-1946), personal friend of the President of the U.S.A. Woodrow Wilson, had been given a special mission by the United Nations in 1923. He served as president of the Committee for the rehabilitation of the Greek refugees who were violently expelled from Asia Minor by the Turks. From his position, Morgendau supported the greek rights, and for this he was honoured by the Greek Government, the local authorities and the University of Athens. In this article, excerpts from Morgendau's book «My mission in Athens» are being published.

✓ The comfortable situation of the *Jews of Smyrna* (today a turkish town), when it was inhabited by Greeks, is described by prof. P. Enepekidis.

✓ This issue closes with *publications*, and with the table of contents of the 19th volume.

(Translation: Z. Battinou)

Στην οδό Όθωνος 8,
 θα μπορούσατε να θαυμάσετε
 τη συλλογή Γαϊτη,
 ενώ περιμένετε στην ουρά...
 αλλά στη EUROBANK
 δεν υπάρχουν ουρές.

Γιατί εδώ, η ταχύτατη εκν-

πιμέτηση των πελατών και η εργονομία των χώρου δεν επιτρέπουν τη δημιουργία σινωπισμού.

Και βέβαια αυτό δεν είναι το μοναδικό πλεονέκτημα του καταστήματος της Eurobank στην οδό Όθωνος 8, στην πλατεία Συντάγματος.

Αν δεν προσέχετε τις πιο πρωτοποριακές και αποδοτικές τραπεζικές υπηρεσίες, θα μπορούσε να είναι ένα μικρό μουσείο σύγχρονης τέχνης.

Γιατί τους χώρους του κοσμεί μια αιθεντική έκθεση έργων του Γιάννη Γαϊτη. Άλλωστε η διάδοση της τέχνης και η σύνδεσή της με την καθημερινή ζωή είναι ένας από τους σημαντικότερους πολιτιστικούς στόχους κάθε εξελιγμένης κοινωνίας. Είναι ο στόχος μιας Τράπεζας Αξιών, της Eurobank.

 EUROBANK
 ΕΥΡΩΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

T r á p e z a A x i ó n

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΑΘΗΝΩΝ: ΟΘΩΝΟΣ 8, 105 57 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 3237000, FAX: 3222093